

Darinka NEVENIĆ — GRABOVAC

IZ POEZIJE DIDAKA PIRA

ŽIVOTOM i radom Didaka Pira, talentovanog pesnika versifikatora i poznatog humanista, u poslednjih šezdeset godina, među ostalima, bavili su se naši istaknuti naučnici: Đuro Kerbler, Jorjo Tadić i Petar Kolendić. To govori o neprekidnoj radoznalosti za poznatog i uvaženog pesnika, s jedne strane, i o njegovu velikom ugledu, uticaju i pomoći koju je svojom kulturom pružio duhovnom izgrađivanju Dubrovnika, s druge strane.

Istraživanja, pronalasci i analize naših naučnika doprinose sve dubljem rasvetljavanju života i rada Didaka Pira, jer svaki od njih ima nešto značajno da doda. S mnogih je stvari trebalo skinuti veo zaborava. I sami Dubrovčani su, posle zemljotresa od 1667, malo znali o svojem XVI veku. To je, pogotovu, moralo pogoditi pesnika došljaka, izbeglicu koji je stvarao i mnogo pre dolaska u Dubrovnik u svojem nemirnom i burnom životu, lutajući posle progonstva iz Španije (Holandija, Italija, Turska). Kasnije će se, međutim, svaki književni istoričar dubrovačkog latinizma susretati s njegovim imenom.

1

Studija Đura Kerblera¹ je veoma opširna i obuhvata sve što se dotle znalo u svetu o Piru i što su o njemu već bili saopštili najraniji istraživači književne dubrovačke istorije — počev od Ignjata Đurđevića. Po prvim vestima i činjenicama iz samih pesama (jer Didak spominje događaje iz svojeg života, prijatelje i poznanike, književnike i naučnike svetskoga glasa, daje čitavu galeriju likova uticajnih ljudi iz Italije i Dubrovnika), naravno, Kerbler će pokušati da rekonstruiše pesnikov život i da se pozabavi pitanjem njegove profesije u Dubrovniku. On će se čak latiti veoma mučnog i značajnog posla: da sakupi i prouči sve pesme i zbirke Didaka Pira. Iako nije pronašao ni sve, ni sve najvažnije stvari,

¹ *Život i rad Didaka Pira Lužitance*, Rad JAZU, knj. 216, Zagreb, 1917, str. 1—169.

ipak se mora priznati da je u tom pogledu učinio vrlo mnogo. Razume se, potkrali su mu se u Didakovoj biografiji izvesni netačni zaključci. Ali bilo kako bilo, on je uneo mnogo svetlosti u život našeg pesnika. Što se Pirove poezije tiče, Kerbleru su bile poznate dve duže pesme izdate u Mlecima i Krakovu 1582. (*U spomen Mavra Vetranića i O slavnim dubrovačkim porodicama*), zatim dve zbirke pesama objavljene u Mlecima 1592. i 1596. Bolje on poznaje književni rad Pirov otkako se pesnik doselio u Dubrovnik. U tu svrhu je iskoristio mnoge sitnije pesme, ode i elegije. Urban Apendini je štampao 1811, u *Antologiji starijih dubrovačkih latinista*, jedan deo Pirovih pesama koje je pronašao Miho Antunov Sorkočević u rukopisu tek u drugoj polovini XVIII veka, pod naslovom *Didaci Pyrrhi Lusitani elegiarum libri tres ad Dominicium Slatarichium Patavinae scholae rectorem et equitem splendidissimum*. Tu će se naći tridesetak elegija, nešto epigrama i ostaci duge, nedovršene pesme *De divo Blasio, rhacusanae riepúblicae patrono*. Oko dvadeset elegija i epigrama sačuvano je neštampano.

Kerbler je pesmama posvetio dosta pažnje trudeći se da svaku od njih stavi u pravi okvir i da protumači društveni, istorijski i stvarni njen značaj. Njegov sud je veoma laskav, kako za Pira kao umnog i obrazovanog humanista koji je odlično poznavao antičke pesnike tako i za Pira kao obdarenog i samostalnog stvaraoca.

2

Jorjo Tadić² će proučiti arhivske izvore u Dubrovniku i svežinom nalaza izmeniti izvesna tvrđenja Kerblera i njegovih prethodnika i još svestranije prikazati društveno-ekonomske i političke uslove pod kojima su živeli Jevreji u Dubrovniku. Njegovi logični zaključci ne mogu pretpostaviti da je Pir morao biti zvanični učitelj i vaspitač dubrovačke omladine. Treba se samo setiti kako su teško Jevreji lekari (tako potrebni lekari!) dobijali odobrenje za rad. Katolička crkva je tu imala presudnu reč. Pirov interes za omladinu, međutim, njegove pesme o moralnom i intelektualnom obrazovanju njenom, govore o tome da je on uvek sa njom. To je, verovatno, njegov privatan rad (Tadić ukazuje i na druge izvore njegovih prihoda). Tako nije moglo ostajati bez ikakve materijalne koristi ni njegovo uporno druženje s uglednim i obrazovanim Dubrovčanima i njihovim sinovima, jer su ovi imali šta da čuju i nauče od njega, i jer su ga veoma poštovali.

Tadić je pronašao testament dra Izajje Koena (Didaka Pira, — *Testamenta Not. LI, 27'—28'*). To veoma značajno otkriće rasteraće maglu koja se vukla oko mesta i datuma smrti Didaka Pira, o kojoj se nije znalo ništa i o kojoj čine različite pretpostavke mnogi stari pisci oslanjajući se na podatke u samim pesmama (Apendini, Cerva, Slade-Dolci i dr.)³ Njima, međutim, ne pada na pamet da bi to mogla biti samo trenutna nostalgična kolebanja jednog izbeglice koji bi bar u grobu želeo da bude sa svojim zemljacima. Sada se, eto, tačno zna za taj

² *Jevreji u Dubrovniku do polovine XVII stoleća*, Sarajevo, 1937, (Didak Pir, str. 298—314).

³ *De exilio suo*, stih 75 i 76; aluzija na jevrejsko groblje u Herceg-Novom. Međutim, na Pločama u Dubrovniku bilo je takođe staro jevrejsko groblje.

biografski podatak: Pir je umro i sahranjen u Dubrovniku, a ne u Herceg Novom sredinom maja 1599.

3

Rasprava Petra Kolendića⁴ je velik i značajan doprinos poznavanju Pirova literarnog života i rada pre dolaska u Dubrovnik; njime se popunjava velika praznina u toj epohi njegova života u Italiji. Kolendić je u delima nekolicine poznatih ljudi renesansne Ferare pronašao tragove Pirovih drugova i čestih dopisiva-nja s njima u stihovima (Biblioteca Ariostea, Ferrara; Biblioteca Estense, Modena). Među mnogima spominjemo Điolama Faletija, naučnika i diplomata ferarskog dvora. On je u zborniku *Hieronymi Phaleti Savonensis poematum libri septem, Ferrariae, 1546*, štampao neke pesme i pisma u vezi s Didakom Pirom i trinaest pesama našeg pesnika, svojeg prijatelja iz studentskih dana.

Ali će Kolendić daljim traganjem obogatiti našu književnu nauku još većim pronalaskom. U Ferari je, odmah po svojem dolasku onamo, Pir štampao omanju zbirku latinskih pesama: *Didaci Pyrrhi Lusitani carminum liber unus, Ferrariae 1545*. Pronadene pesme i prepiska u prozi (veoma obimna, uostalom) bacaju kudikamo više svetlosti na život koji je Pir vodio u kulturnoj i literarnoj sredini Ferare, dok iz nje nije morao otići zajedno s većitim lutaocima, portugalskim maranima. Međutim, Kolendić pretpostavlja da će po italijanskim bibliotekama biti još pesama i pismenih tragova o vezama našega pesnika.

4

Mi smo danas u mogućnosti da našoj javnosti prikažemo veliku Pirovu po-emu *Ad Paulum* koja je isto tako bila štampana, ali je sve donedavno ostala ne-poznata. Ona je u ovom našem izboru, koji delimično predstavlja Pirovo stvaranje u Dubrovniku; ali je u potpunosti u njemu nova. Đuro Kerbler je, naime, o ostalim pesmama pisao u svojoj velikoj studiji; one su sve sada prvi put prevedene na naš jezik. O pesmi *Ad Paulum* Kerbler zna tek toliko da je u Ferari štampana »nekakva latinska poslanica« namenjena »nekomu Pavlu«⁵ i da se njen prepis čuva u Vatikanskoj biblioteci pod br. 11333.⁶ Vesti o poemi *Ad Paulum* ima i u delu Tome Krše (Chersa)⁷ koji je prvi pokušao da prikaže život Didaka Pira i kritički oceni njegov rad. Kerbleru je ta rasprava poznata; ali mada Urban Lampredi, ugledni italijanski književnik, hvali jezik i izlaganje u njoj, Kerbler nije zadovoljan njenim sadržajem. »Ona je, veli on, plod nepotpunog i k tomu površnog poznavanja Didakova rada.«⁸ Mi smo, međutim, u njoj pronašli nekoliko sitnijih obaveštenja koja Kerbler ne spominje. Ma kako ta rasprava uopšteno i oskudno govorila o pesmi *Ad Paulum*, uglavnom je tačna: »... un perpetuo elogio, il più magnifico che

⁴ *Nekoliko pesama humanista Didaka Pira*, Zbornik Istorije književnosti, Odeljenje literature i jezika, knj. 2, SANU, Bgd.

⁵ Pavla, vidi napomene uz poemu *Ad Paulum*.

⁶ Kerbler, o. c., str. 4.

⁷ Toma Krša, *Della vita e degli scritti di Didaco Pyrrho*, Firenze, 1826; prevedeno u Srđu II (1903). 860—863; 1139—1150.

⁸ Kerbler, o. c., str. 16.

non far potesse, di Ragusa, de'suoi ordini, e leggi; degli usi, costumi, maniere, ed indole de'suoi abitanti, e brievelemente di tutto ciò che comunque la concernesse». Očito je da je podatke o ovoj pesmi Kerbler ipak uzeo iz Kršina dela.

* * *

Raznolikost sadržine poeme *Ad Paulum* pokazuje Pirovu obaveštenost o svemu o čemu piše. On poznaje istoriju cele kulturne Evrope, prirodne nauke, filozofiju, staru grčku, rimsku i savremenu književnost, mitologiju, astronomiju i, mada Jevrejim, odlično je upućen u učenje katoličke crkve. Glavna je tema poeme, međutim, istorijat dubrovačkog plemstva. Dubrovniku se on priklonio (st. 419—423) kao svojoj novoj otadžbini, stekao mnoge prijatelje nadajući se da će tu naći mira i spokojsva posle lutanja po svetu. Trudio se da uđe u volju plemstvu, proučio je njegovu istoriju⁹ i iscrpno pisao o njemu. Istu temu obrađuje on još u pesmama *O Raguzi* i *O slavnim porodicama* (za ovu pesmu je dobio nagradu od dubrovačkog senata).¹⁰

U poemi *Ad Paulum* pesnik veliča samostalnost i slobodu Dubrovačke republike, njeno državno uređenje (st. 1—56), dobra svojstvena dalmatinskom kršu i moru: peva o vinu, maslini, medu, ribama i prirodnim lepotama (st. 75—88; 130—150; 159—164). Zanimljiv je opis zgrada i hramova i prostranih hodnika senatske većnice čiji su zidovi ukrašeni freskama (st. 112—122). Veliki deo pesme posvećen je vrednoći, vaspitanju, obrazovanju i moralnom liku omladine (st. 57—65; 165—169; 185—196), zdravstvenoj službi u Republici (st. 169—185) i nizu ličnosti iz plemićkih porodica poznatih po karakteru i hrabrosti i službama koje u Dubrovniku vrše: o govorniku, pravniku, filozofu, verskom velikodostojniku, pesnicima, poslanicima na stranim dvorovima, astronomu i još mnogim i mnogim ljudima (str. 200—311).

Njihove smo odlike i sposobnosti od pesnika saznali i na mnogim mestima osetili njegovu želju da istakne omladinu, potomke slavni predaka, da podvuče njeno moralno vaspitanje, visoko obrazovanje i veliku obdarenost; ali smo, na žalost, osetili isto tako veliku prazninu i nedostatak bližeg poznavanja pojedinih Pirovih savremenika, jer smo tek jedan deo uspeli da identifikujemo. Pesnik ih naziva (u tome je najveća teškoća) ili samo imenom, ili nadimkom, ili izmenjenim imenom.¹¹

U poemi među likovima i aluzijama na pojedine ličnosti susrećemo ne samo Dubrovčane (Sevasto, Mesie, Gundulić, Marlin, Ambrozije, Nale, Petar, Atanas, Banjije, Benešić, Serafin, Baltazar, Miscinije i mnogi drugi) nego i strane pesnike i naučnike poznate našem pesniku (Našimbene Našimbeni, Flaminije Marije, Cezar iz Umbrije, Amaltej, Kamoinš i dr). U napomenama smo naveli sve što smo dosada o njima mogli saznati.

Od stiha 325. i dalje pesnik nam kazuje kako se, posle haranja kuge, u XIV i XV veku, podmladio plemićki rod. Dubrovački oči su otvorili gradska vrata istaknutim porodicama iz bliže i dalje okoline (st. 325 ss).

⁹ Plemićkih porodica je tada bilo oko trideset, Kerbler, o. c., str. 4.

¹⁰ *Historijski arhiv* u Dubrovniku, Cons. Rog. 67, 1582/3, 180.

¹¹ Kerbler, o. c., str. 44, 106/7, 111, 131, i ostali koji su delmično obrađivali ovaj istorijski period (Kasumović, Kalendić), navodi isto tako mnoge ličnosti u drugim pesmama koje nije mogao identifikovati.

Sva ova materija ispevana s ljubavlju i poštovanjem prema dubrovačkom rodu, u stihove stavljena ne samo virtuoznošću Pira versifikatora već Pira pesnika koji izrazitim ličnim elegijskim tonovima prikazuje celu skalu osećanja: vedar je i prislan kad peva o prijateljima (st. 340—350), ponosan i gord na svoj pesnički rad (st. 15—16), tužan u mislima na starost (st. 2, 225, 449—453), pun nostalgije i jada u mislima za voljenim gradom (st. 10), i veoma nesrećan kao izgnanik i tuđinac. Nije on u svojoj kući u Dubrovniku! Divni će, nadahnuti stihovi prefinjeno, iskreno i psihološki produbljeno progovoriti iz puna njegova srca: preteško je, surovo biti izgnanik! Iako imaš novu otadžbinu, iako su ti bogovi i sudbina naklonjeni, ma šta uradio, neće valjati. Ostaneš li u gradu, ne ide; napustiš li ga, još crnje. Ne možeš naći reči za psihičko stanje tuđinca koji zazure od svih (od kasapina i kovača, str. 445) i svega, ne možeš iskazati nevolje; usamljen si među ljudima, ophrvan bolom, možda najtežim koji može osetiti čovek otrgnut od svojih (st. 427—453). I tada Pir donosi odluku o odlasku, svestan da »caelum non animum mutant qui trans mare currunt«, a onda opet ostaje, jer je ovo duboko i istinsko doživljavanje samoće i straha od starosti i bede, iako protivrečno sa sobom, sudbinski vezano za njegovu odluku (st. 432) da ostane i kosti pokopa u tuđinskom grobu (st. 444—445). U njegovu životu shvatanje o podložnosti sudbine ima presudan značaj: »Greh je optuživati, veli on, ono što se trpeti mora, i dok o tome razmišljam, navikao sam da budem bedan« (st. 465—467). Ili peva: »Pametan čovek sudbini treba da se pokori, ako ne želi da njena igračka bude« (st. 521—522). Otuda njegova neborbenost i kolebljivost u životnim stavovima.

Lepotu pesničkog izraza ove poeme obogaćuje antička epska tehnika i ars poetica uopšte. Sasvim je prirodno što se Didak Pir, humanist na glasu, ugleda na antičke i savremene pisce i što se koristi njihovim ukrasima. Poema je biranim mitološkim tradicijama tako odenuta da se baš ni kao pesme Propertija, Horatija, Ovidija i dr. bez dubokog poznavanja mitologije ne može razumeti. Bezbrojne reminiscencije, aluzije i silne paralele istorijske (205, 210, 316, 401—406 i dr.) i mitološke (78—81, 135, 159, 163, 176—177, 230, 346, 351—356, 375—376) uzdižu poemu naučno i poetski, čine je raznovrsnom i zanimljivom.

Osuden tragičnom sudbinom svoje nacije da večito luta, kao Ahasfer, bez zavičaja i ognjišta, Didak Pir je u svojoj novoj sredini, pod novim podnebljem, tražio među ljudima prijatelje, srodne duše i srodne sudbine. Da bi mu oni verovali, on im je ponekad laskao i preterano ih hvalio; ali ih je uvek voleo. U stihovima ove poeme, međutim, provejava uglavnom nemir beskućnika.

— Prevod s latinskog —

O GRADU RAGUZI
KOJU JE OPISAO FABIJE

- 1 Kakva s Apelovih slika, nesavršena ipak,
naga, iz lažnih talasa izlazi Venera.
I dok se sva skriva, i dok iz talasa izranja,
sumnja se javlja da nije možda Tetida lepša od božice ove.
- 5 Kao što ti Zeukside, Junonu u zlatu naslika,
prema liku birane grupe Krotonskih devica,
Kao što beše ona junica na koju zarika bik,
i koja se zadivljenom stadu učini da pase;
kao što lepo Lisipova izgleda bronza koja predstavlja
- 10 kraljevska lica; kao što Fidija oplemenjuje slonovu kost.
tako se kroz Fabijevo ističe delo divnih oblika, zaista,
velika, kitnjasta Raguzi u Jadranskom moru.
Toliko kraljevskih kula i toliko hramova u njima,
toliko čuvenih trgova s divnim tremovima!
- 15 Šta sve ne bi spretna ruka a šta umetnost mogla da smisli;
to bi sve mogao kratak da obuhvati spis!
Mrav bi mogao da povuče kvadrigu bakrom okovane,
i malen orah *Ilijadu* da obuhvati svu.

Brojevi označavaju broj stihova određene pesme.

- ¹ *Apel*, po kazivanju savremenika najbolji slikar IV stoleća st. e. Jedini je imao dozvolu da slika Aleksandra Velikog. U skulpturi je tu privilegiju imao Lisip. U priču je ušlo Apelovo klamčenje sa slikarom Zeuksidom. *Apel* je nacrtao grožđe i prevario pticu, kad su doletele da ga kljuju. Zeuksid je, međutim, naslikao zavesu tako verno, da je *Apel*, kad je k njemu došao, povikao: »Povuci već jednu tu zavesu da vidim šta si naslikao!»
- ² *Venera*, (*Afrodita*) je božica lepote i ljubavi. Po jednoj tradiciji rođena je na Kipru, stvorena od morske pene što, svekako, podseća na orijentalna božanstva. Najstarija antika je predstavljala sasvim голу sa rukama na grudima kao da osvaja svet svojim hraniteljskim mlekom. I Grci su od nje načinili zaštitnicu plodnosti.
- ⁴ *Tetida*, morsko božanstvo, jedna od Neraida, majka Ahileja, najvećeg junaka u trojanskom ratu.
- ⁵ *Zeuksid*, rođen početkom IV veka pre n. e. u Herakleji na Siciliji, »slikar senki«. On je u slikarstvo uneo izvesne tehničke novine. Nasuprot Polignotu koji je u slikarstvu savladao prostor, Zeuksid je pobednik svetlosti. Njegove poznate slike (*Herakle u kolevcu*, *Helena pri toaleti*, *Porodica Kentaura*) otkrivaju ukus četvrtog stoleća: pojavljuju se sentimentalne teme u sasvim novom okviru: mesto dotadašnjih stubova, portika i gradskih palata ističu se poljski predeli.
- ⁶ *Kroton*, grad u južnoj Italiji (Magna Graecia). Osnovani su ga Ahejci 710. st. e. na istočnoj obali Brutije. Tamo je boravio Pitagora i imao svoju školu.
- ⁹ *Lisip*, savremenik Praksitelov, ali se i po svojoj inspiraciji i tehnicu suprotstavlja njegovoj umetnosti. On je pre svega majstor koji svoje kipove radi u bronzi; uzor su mu peloponeski prethodnici koji su kao i on za ideal imali atletu. Taj motiv je, međutim, u to doba skoro zanemaren u Grčkoj. Ali iako su im bili isti modeli, Lisip sportske pobednike izvlači iz ranije mirne stabilnosti i neke tromе snage. Njegove kipove karakteriše mišićava gipkost željna pokreta. U Lisipovu delu važnu ulogu ima igra svetlosti. Njegova dela znamo samo po replikama (*Apokstomen*, *Herakle* i dr.).
- ¹⁰ *Fidija*, čuveni vajar Periklova doba. Rođen je verovatno oko 500. god. st. e. u Atini. Bavio se slikarstvom, ali je kao vajar postigao izvanrednu slavu. On je tvorac tzv. hriselofantske tehnike u kojoj je izradio svoja remek dela *Atenu Partenos* i *Zevsa olimpijskog* (Hom. II, 1, 527—530). Ovi su kipovi nestali pre mnogo vekova, ali ono što je ostalo sa frontona i friza Partenona, omogućava i današnjem čoveku da se njegovim delima divi i da se pridruži mišljenju njegovih savremenika. On je stvarao kao sama priroda; jednostavnost i otmenost su glavne osobine njegovih veličanstvenih dela.
- ¹⁷ *Kvadriga* — četveropreg.
- ¹⁸ *Aluzija* na minijaturno izdanje *Ilijade* koje je moglo da stane u orahovu ljusku.

- Silen bi se u pećini igrao s tirsonošama Satirima,
 20 a skup bi malobrojni pljeskao starcu.
 Ti si ponos otadžbine, Tomo, ona te obožava!
 voli i s pravom uzdiže nad italske umove.
 Ja se zaklinjem u tvoju od lovora krunu,
 i u prijateljstvo koje nas vezuje!
- 25 Sa mnom pogledaj i na zidine se osvrni,
 na zidine koje nije poprskala krv jednoga Rema.
 Njih podigoše ljudi kojima je u dugome nizu
 s ruke na ruku kraljevsko predavano dostojanstvo.
 I njihovo će staro ime trajati dokle god
- 30 na oba pola sjajne budu blistale zvezde.
 Čudesan uspeh! Tamo gde je barka po glibovitoj vodi
 plovila, tu ti sad gledaš kuće od tesana kamena;
 A tamo gde su strčale stene, stalnim olujama šibane,
 sada je mila kuća ronaca i gnezdo alkiona.
- 35 Sijaju sad zlatni hramovi, spomenici kralja britanskog,
 od kojih nema većeg u liriji dela.
 Srećno bilo, Ričarde, nepobedljiva duha u doba dobre kobl.
 Ovde u hramu stajahu od zlata tvoja znamenja!
 Propadaju ogromna bogatstva, a znaci vlasti i
- 40 najveća kraljevstva sa samog vrha se ruše.
 Sama sebi pratilac i najbolji vođ, smela se hrabrost raduje
 što spretnu nogu učvrsti na nepristupačnu kamenu.
 Kuća na levoj strani senatorska je velika večnica;
 onda možeš i zakone i sveta prava tražiti.
- 45 A onaj visoki dvor što se blizu susedne palate
 uzdiže, tu je otac Srđ, otuda dolazi lav.
 Tu je sedište nadalskog roda. Hlad im je bolje poznat
 nego muzama pijerijskim, nego Febu Cira delfijska.
 Ovde ruši pretorijanski vojnik s oruđem u rukama,
 a sasvim blizu sedi Vlaho, vešto načinjen od zlata.
- 50 Ovde izbijaju žive vode iz neobrađene tvrde zemlje,
 i tu svoje građane prostrani dočekuje trg.
 Galski heroj od snežno belog mermera stoji

¹⁹ *Silen i Satiri*. Stari su u ovim poljskim božanstvima gledali pratiocce Dionisa ili Bakha. To su bića u ljudskom obliku, jedni imaju jareč, a drugi konjski rep. i jedni i drugi su četvrti, imaju šiljate uši i pljosnati nos. U umetnosti ih slikaju kao ružne starce (bezbrojne su njihove slike na antičkim vazama) sa tirsom u rukama što je atribut dionizijske raspojasanosti. Starca Silena treba izdvojiti iako ima izgled svoje sabračce, jer se odlikuje mudrošću, što treba zahvaliti činjenici da je bio sin Herma i neke nimfe. Po drugoj tradiciji, rodio se iz krvi Uranove prolivene u ratu sa Kronom.

²¹ *Toma Natalić Budisavlčić*, građanin dubrovački, kao lekar živeo neke vreme u Krakovu i omogućio da se štampa Didakova pesma u slavu Dubrovnika i njegovih vlasteoskih porodica: *De illustribus familiis, quae hidie Rhacusae extant anno 1582. Cal. Jan. Ad amplissimum senatum rhacusenum, Didacus Pyrrhus.*

²⁶ *Rem*, Romulov brat morao je životom da plati što se narugao niskim zidinama kojima je Romul opasao grad Rim (Horat. *Epod.* VII).

²⁸ Misli se na sedam rimskih kraljeva (753.—510. st. e.): Romul, Numa Pompilije, Tul Hostilije, Anko Marcije, Tarkvinije Prisko, Servije Tulije, Tarkvinije Oholi.

³⁵ Kralj britanski je Ričard Lavovo srce (1157—1199), na vlasti od 1189—1199; potiče iz dinastije Anžu — Plantagenet. Sa francuskim kraljem Filipom II Augustom i nemačkim kraljem Fridrihom Barbarosom vodio treći krstaški rat (1189—1192). U to doba je boravio u Dubrovniku.

⁴⁸ *Pijerijske muze*, nazvane po pijerijskoj zemlji u Trakiji. To je lokalni epitet muza; nalazi se najviše u rimskih pesnika. Po legendi bilo je devet takvih muza. Pevale su veoma vešto ali u takmičenju sa Helikonskim muzama budu pobeđene i za kaznu pretvorene u ptice, u svrake kako kaže Ovidije (*Metam.* V, 302).

Feb znači blistav, svetao, čest epitet boga Apolona, a ponekad i samo njegovo ime, naročito u Rimljana.

Kira delfijska, pristanišni grad u Foklidi, južno od Amfise na mestu gde se sastaju putevi dve pokrajine: Tesalije i Bojotije.

⁵³ Galski heroj je Orlando (Rolando) legendarni vitež i nećak Karla Velikog. Dubrovački hroničari su legendu o njemu iskitili i prilagodili situaciji: on je na povratku iz Španije potukao Spucenta, saračenskog gusara (Saraceni su napade vršili sa Sicilije) 783. god. kod Lokruma i spasao Dubrovnik.

- i podseća nas na palestinski vojni pohod.
- 55 On ovde sicilijanskog gusara liši flote, skide mu glavu i donese je kao ratni plen.
Stavi je pred noge senata, i o tom podvigu divan ostade glas, a sve drugo duboka odnese prošlost.
- 60 Duboka prošlost odnosi draž priče o događajima slavnim, ako u pomoć ne dođe pijerijsko božanstvo.
Slavna je bila egipatska stovrata Teba i slavna kula asirske Semiramide,
Ali kako su iščezle pesme ovenčana pesnika, i jedna i druga u tami i bez slave leže.
- 65 Ovde stoji otac Španac, tamo otac Etrušćanin, a čedna sestra sasvim blizu ima svoj hram.
Zdravo, kraljevskog roda junakinjo, Bogu draga, na zemlji rođena, dostojna da večno živiš na nebu!
Domovina ti je od grada daleko, a ti si svoj sveti mir posvetila čistim devicama.
- 70 Ti često gledaš kako se otvara nebo, dok uzdasima i suzama božansku prizivaš milost,
Čuvaj senatore i narod i posvećene bedeme, budi nam naklonjena kad ti uz čistu molitvu tamjan žrtvuješ!

O LUCI GRUŽU

- 1 Vidiš li kako plemeniti Gruž uznosi mirne talase morske u vodama dalmatinskim?
Da se kraljevi, zaverenici, vrate u Troju i da sva Grčka povede osvetničku vojsku,
- 5 ovo bi mesto, od eubejske Aulide prostranije, moglo da primi na sigurnoj obali hiljadu lađa; njima bi se izdaleka gledajući, grčki mornar divio, i mislio da su to Kikladi u Egejskom moru.
Ovde je Ombla i malo ostrvo, divna Daksa.
- 10 Obe su susede i obe ujediunjuju bogatstva. Tu su i slatke vode i palata uzvišena kraljevska, i prema propisu Krstu zavetnom posvećeni hramovi.
Zlatni je ovaj krst mornarima plašljivim dobro poznat, on im je na putu neizvesnom i pratilac i zaštitnik.

⁴¹ *Stovrata Teba* u Egiptu za razliku od sedmovrate Tebe u Bojotiji.

⁴² Kula asirske Semiramide. Semiramida, legendarna asirska kraljica nadživela je svojega muža Nina i vladala 42 godine. Ona je uvećala, učvrstila vlast i ulepšala Vavilon. Opkolila ga je zidom po kojem su paralelno mogla ići dvojica kola. Sagradila je prostrana kejove prekrivene veličanstvenim vrtovima i veliki most na Eufratu. Svojoj vlasti je podvrgla Arabiju, Egipt, jedan deo Etiopije i Libije.

⁴³ *Ovenčani pesnik* — poeta laureatus, tradicija krunisanja istaknutih pesnika zadržala se do danas u Engleskoj (poet Laureate).

⁴⁵ *Otac Španac*, sveti Ignjat Lojola (Ignatius Loiola), osnivač jezuitskog reda; *otac Etrušćanin*, sv. Franjo Asiški, osnivač monaškog reda franjevaca.

⁴⁶ Čedna sestra je sveta Klara, osnivač ženskog monaškog reda — Treći red franjevaca.

⁵ *Eubejska Aulida*, primorsko mesto u Bojotiji na istočnoj obali Atike. Odatle su Grci povelili vojsku na Troju (Hom. *Ilijada*, II, 484—877).

O SLAVNIM PORODICAMA KOJE I DANAS POSTOJE U RAGUZI,

PRVOG JANUARA, 1582.

UGLEDNOM DUBROVAČKOM SENATU
DIDAK PIR

- 1 Ovo je ovde brdo Srđ, a ono Ragusa,
pod vlašću plemenite Ilirije bogate.
Ukoliko vest u starim analima nije varljiva,
bila je to negda surova stena, i talasi morskli.
- 5 Tamo gde je krma obalsku pržinu parala,
gledaš sad kuće visoke od tesana mermerna.
A tamo gde bure silne glačahu penom popanule stene,
gde beše mila kuća ronaca i gnezdo alkiona:
Hramovi zlatni blistaju sada, spomenici kralja britanskog,
- 10 od kojih nikakvo delo veće ne vide Dalmatinac.
Fauni, šumski stanovnici, i Hamadrijade što stanovaste
u pećinama ovim dok to dopuštahu drevna vremena,
i vi Nereide sinje, vične da kosom ovijene grudi
rodnim koralima štitište:
- 15 Recite koji ljudi vrgoše prvi bedeme,
odakle za kratko vreme niče dotle nepoznata slava.
Vama je, morski bogovi, uvek poznato
kakav je danas, kakav je bio i kakav će biti dan.
Naš kratki život i duh podložan brigama
- 20 ne dopuštaju poznavanje istorije davne.
To ne znam ni ja, ni mlada Kidipa, Glaukova kći,
dok sedi i suši kosu kišom nakvašenu.
Bila je samo priča Meonjanina hvališe

⁸ Alkiona je kći Eeola, boga vetrova, muž joj je Kalk, kralj u Trahini. Oni su imali tako srećnu braćnu zajednicu da su sebe poredili sa Zevsom i Herom. Rasrdeni na ovu oholost, bogovi ih preobrazili u ptice: njega u gnjurca, nju u alkionu. Pošto je alkiona gradila svoje gnezdo na morskoj obali, a morske bure ga uništavale bez milosti, Zevs se sažalio i naredi da se vetrovi stišavaju za vreme sedam dana koji prethode i koji slede za zimskim solsticijem. U to vreme alkiona leži u gnezdu na jajima. To su takozvani »alkionini dani«.

¹¹ Faun. Izgleda da je to bio najstariji bog Rima čiji je kult bio lokalizovan na Palatinu ili u neposrednoj okolini. Po svojem imenu (qui favet) on je blagonakloni zaštitnik, u prvom redu, stada i pastira. To je olakšalo da se pod grčkim uticajem Faun izjednači za arkadskim bogom Panom. U klasičnoj epohi fauni su poljski i šumski demoni kao što su u Heladi satiri. Njihova je priroda dvostruka: poluljudi, polujarci, imaju rogove i često jareća paponjke. Hamadrijade su kategorije nimfa koje zaštićuju drveće. One se rađaju sa stablom zajedno, štite ga i sa njim dele svoju sudbinu. Kalimah u pesmi *Himna Delu* prikazuje nimfu jednog hrasta koja je izdahnuła na svojem drvetu pošto ga je udario grom. Nimfe su, kaže on, vesele kad nebeska kiša orosi hrastove, a tužne su kad oni izgube svoje lišće. Smatrane su kao neka bića između smrtnih ljudi i besmrtnih bogova; njihov je život trajao veoma dugo.

¹³ *Nereide* — morska božanstva, ćerke Nereja i Doride, unuke Okeana. One su, verovatno, personifikacija bezbrojnih morskli talasa. Njihov broj je obično pedeset ali se panje i do sto. Nereide su, govornice, živele na dnu mora i, u palati svojeg oca, sedele na zlatnim stolicama. Sve su bile izvanredno lepe. Vreme su provodile pređući, tkajući i pevajući. Pesnici ih zamišljaju kako igraju na talasima, raspleteneh kosa, između tritona i delfina. One sa svojom sestrom Tetidom oplakuju smrt Ahileja i njegovog druga Patrokla (Hom. II. 17, 73; *Odys.* 24, 47).

²¹ *Kidipa*, kći morskog boga Glauha, spominje je Vergilije (*Georg.* IV, 339).

²³ *Meonjanin* — Homer.

- kako Apolon opasa zidom ilijski grad.
- 25 Višnji vladaju zvezdama, ljude briga umara
huda i za neznatne podesna poslove.
Zidine ove, baš ove, ovu zgradu do zvezda dignutu
videsmo mi kad je sagradiše herojske ruke.
Tek što ih one dobro sazdaše, odmah pod znamenjem srećnim
- 30 triput okolo kuće bela oblete ptica.
Uskoro draga sloboda brze okrete konje
na nove, negda omrznute zidine.
Tu je, eto, i prorok kojem svetlost od device čiste
daje sveto mesto u svim redovima.
- 35 Odmah on dobi ključeve grada i najveću brigu
o hramu kakav bejaše tada, od snežno belog mermera.
Rado to prihvati i, pošto po običaju zavete
izvrši, veliki Vlaho sede uvrh tvrđave.
Dočekaj ga hvala i glas što se kroz vazduh začu:
40 »Bože pomози, i u našu sredinu kao prijatelj dođi.
Ako te od mermera načinismo sada, doći će jednom
dan kada ćeš sav od zlata stajati, blagi oče.«
Sa raznih strana sveta dolazahu stalno
odabrani ljudi patricijske krvi.
- 45 Dugo bi bilo da ispredam priče i junačka dela,
i slavu na domu stečenu ili izvan njega.
Jednom će doći pesnik da u pesmi lepoj
i vas i ime vaše uznese do zvezda.
Nezahvalan je sada trud, uzalud je Apolon zvan,
50 jer što god uradi, gluvim će ušima pevati.
Otvorite spise, spomenike prohujalih godina,
a meni će biti dovoljno da samo imena spomenem.
Da bih što opširnije pričao, traži se mesto
samo, prilika ili znak ozbiljnog primera.
- 55 Pevaču celu istinu, kunem se u majku Doridu
i sestru Galateju koja mi sleva stoji!
Prvo je, po povoljnom vetru i zavetima božanskim,
na ilijske obale stigao Gundulić.
On sagradi, ispunivši zavet, oltar ispred grada,
60 od vaših žrtvenika nijedan svetiji nije.
Kad oluja silovita i jug pomamni uzburkaju
pučinu, razbijene brodove on na put izvodi.
Iz talasa spasene krme i pramci kao zavetni
darovi naokolo vise, a na svetom su mestu mnogi zapisi.
- 65 On je slavan po oružju i kraljevskim trofejima,
posećuju ga s obale Kalajskog okeana.
Sa Gundulićem ide pratilac Gučetić, prihvaćen
kao zet, a Amor uz njih prionu s buktinjom u ruci.
Stiže i onaj od starinske Bobaljevića loze,
70 poznat, ali gluv za ilijske i etruske muze.
Oklevalo Fabije beše rodonačelnik plemena,

Gundulić

Gučetić

Bobaljević

²⁴ Misli se na događaj kad su posle neuspele zavere protiv Zeusa, Apolon i Posejdon bili primorani da rade za Laomedonta, trojanskog kralja. Njima je tada bilo naređeno da grad opasuju zidom. Drugi mit, međutim, priča da je Dardan sagradio trojanski grad i vladao u Trojadi.

Apolon, inače, pripada drugoj generaciji olimpijskih bogova. Sin je Zeusa i Lete, bog streljaštva, muzike i poezije, lekarstva, bog Sunca i voda muza. Predstavljan je kao bog izrazite lepote, visoka stasa, sa dugim uvojcima bistave kose.

⁵⁵ Dorida — kći Okeana i žena Nerejeva, majka Nereida; Galateja, jedna od Nereida.

⁶⁶ Kalajski okean — Atlantski okean.

⁷¹ Fabije Oklevalo, pobedio Hanibala u više bitaka (A. Fabius Maximus Cunctator).

- svoje italsko ime promeni on u domaće dalmatinsko.
Bundić kao poslanik u zapadne ode zemlje,
a Saraka posta drugi Regul Atilije.
- 75** Slatko je za otadžbinu mreti: unuk Rudolfov, na dvoru
čuven, iz austrijskog grada nedavno stiže.
Mladić blistava duha, za ocem ne zaostaje,
svojim se duhom sa slavnim precima jednači.
Tada stiže Bunić koji nepobediva srca povede
protiv Cezarovih orlova odrede skitske.
- 80** Srećno bi on osvojio uski Helespont, ali
zapovest dobi da ode kada zauzme mesto.
Dunav se ne bi mogao uliti u crnomorske talase,
noseći mnoge leševe posle poraza kod Varne.
- 85** Moćna bi stajala Alba i možda trajao novi Rim,
i dična kuća ratobornih Paleologa.
- Benešić*
90 Drukčije odlučije bogovi; Benešić stoji poprskan
krvlju tastovom, i pretnje sipa.
I s pravom; jer se ti, Damjane, usudio beše da mirnu
otadžbinu podmuklim uznemiriš spletkama.
Ako je dopušteno primer uzeti, tako je osvjetnik
Brut Tarkvinija Oholog proterao s Aventinskog brega.
Divne zlatne falere i uzde prekrasne
nedavno donese tuskulanski vitez Ranjina.
- Ranjina*
95 On se pred Stefanovim oltarom svečano zakle
na stalnu ratničku službu pod vođom Kosmom
Koji, ako se zvonkom pesmom poigra, iz gajeva
askrejskih umilne prizove muze helikonske,
i one koje obale tvoje Sebete, krase i Sibile
u pećinama na obližnjim napuljskim žalima.
- Getaldići*
100 I Getaldići dođoše; od njih nema sposobnijeg roda
da Jupiteru služil molitve i tamjan prinosi.
Ide nepobediv mladić, ako ratni poklič zove,
a na kacigi mu zlatnoj bela se košuta blista.

⁷⁴ *Atilije Regul*, rimski junak iz prvog punskog rata, poznat po svojem poštenju. Kartaginjani su ga zarobili i vratili u Rim kao posrednika za sklapanje mira, pod uslovom da se vrati ako mislja ne uspe. Do mira nije došlo, a on se vratio, iako su ga Rimljani nagovarali da ostane u gradu.

⁷⁵ Unuk Rudolf je verovatno Rudolf II rimsko-nemački car (1552—1612), sin cara Maksimilijana koji ga je još za života proglasio kraljem hrvatsko-ugarskim 1572, a za kralja češkog 1575. Mistik, bavio se više alhemijskom (na njegovu dvoru su bili Tiho Braha i J. Kepler) nego li državnim poslovima.

⁸⁵ *Alba (Longa)*, stara prestonica u Latiju koju je osnovao Askanije sin Ajnejin; Novi Rim je Konstantinopol. Paleolozi, čuvena vizantijska dinastija.

⁹² Dekim Junije Brut i Tarkvinije Kolatn srušili su vlast Tarkvinija Oholog (510. god. st. e.) i osnovali Konzulat. Mesto jednog kralja, birana su otada svake godine po dva konzula kao vrhovna vlast u Rimu. *Aventin*, jedan od (sedam) brežuljaka na kojima je kasnije sagrađen Rim.

⁹³ *Falere* — odlikovanja.

⁹⁴ *Kozimo i*, veliki vojvoda iz Toskane (XVI vek).

⁹⁶ *Askrejski gajevi*. Askra grad u Bojotiji, rodno mesto pesnika Hesioda; Helikon brdo u Bojotiji posvećeno Apolonu i muzama.

⁹⁹ *Sebet*, rečica u Kampaniji.

¹⁰⁰ *Sibile* iz Kume kod Napulja (antički Parthenopolis) čuvena proročica, ima značajnu ulogu u rimskim legendama. Svoja proročanstva je obavljala u jednoj pećini. Priča se da je ova kumejska Sibila došla u Rim za vlade Tarkvinija Oholog i donosila devet knjiga zbirki proročanstava. Te knjige je ponudila kralju po visokoj ceni, ali on odbije. Na dva njegova odbijanja Sibila je spaljivala po tri knjige. Tarkvinije, najzad, kupi tri poslednje i smesti ih u храм Jupitera kaptolskog. Za vreme Republike i do Augustova doba »Sibilinske knjige« su imale velik uticaj na rimsku religiju: pitane su za savet u slušaju nesreće i izvanrednih događaja. To su ustvari bile knjige sastavljene iz vaticinatskog post eventum, u njima ima mnogo hrišćanskih elemenata. Sibile su smatrane pretačama velikih prorokar; Mikelanđelo ih je zajedno s proročima naslikao na tavanici Sikstinske kapele. Vergilije u Ajneidi daje Ajneji kumejsku Sibilu kao vođu pri njegovu silasku u Pakao.

¹⁰² Za pesnike iz doba humanizma i renesanse karakteristično je da antička božanstva i njihove obrede mešaju sa hrišćanskim Bogom i svecima.

- Crijević* 105 Rimski brežuljci, srećne zidine boga Romula,
i Tibar, došljak u etrurskim vodama.
Pričaće vam Crijevića sudbu, ali (o kobi!)
ovaj će kratkovek brzo uvenuti cvet.
Taj čovek bi, inače, mir zemljama i davno ugrabljeno
- Sorkočević* 110 spokojstvo smirenim poljima vratio.
Evo i Sorkočevića koje gradovi Epira poslaše
u teška vremena za ilirsko ime.
Ti koji jerusalimski grad pohodiš i uzvišen Isusov
grob, zastani na obali Dakse.
- 115 Tu se Sorkočevića podiže sveto delo, a vešta ruka
sve iskiti živim slikama svetoga Vlahu.
Tu je Bogorodica, tu Magdalena u vrtu trči Hristu
u susret, tu je i pobjednik svladanog Stiksa.
I veliki krst je tu; negda to beše drvo žalosno,
120 a sada sija i sjaj mu je nalik na zvezdu.
Tako se sija mlečni put kad ga gospodar Olimpa,
sazvavši zbor, podastre nebesnicima velikim.
Postoji bistar izvor i kraj izvora prijatna,
ima senovitim drvećem zasadeni mesto.
- 125 Šta ne bi mogao postići rad, a šta spretna vrednoća?
Ovde ne beše bistra izvora ni drveća ranije.
Rastić I ti, Rastiću, napusti popaljen Epidaura
grad i svirepu pomamu Arapa.
Tromi Arapin protera sa Ilirije cele
- 130 pleme od Marsa rođeno i na pobjede sviklo.
Zar se niste stideli, osnivači rimskog imena,
da za gospodara možete neprijatelja trpeti kukavnog?
Kružić Ali sudbina tako uloge menja, gomila koja krst
na grudima nosi, eto, proređena juri;
- 135 I svojeg traži kralja kojeg, u ratnom pohodu,
brzim virovima odnese Bosna.
Đurđević U otadžbinskom ratu se istače hrabri Đurđević,
pobedi Kraona i zaplenjeno donese oružje.
Njemu na put ne stade ni galska ni apulska flota.
- 140 Takva bijaše hrabrost u njegovu junačkom srcu.
Kaboga Tu je i Kaboga koji naredenja plemenita izvrši
Senata, po oluji i hladnoći zimskog solsticija.
Od njega niko mudrije ne povede tada
Sulpicije dične za ilirsko kraljevstvo.
- Tudišević* 145 Ali je Tudišević onaj što neprijatelja i flotu
s naše obale oružanom vojskom otera.
Njegovu pomoć oseti nesrećni Despot sa ženom
i decom, kad ono izgubi presto.
Stoji ta istorija na frigijskim uklesana stubovima.

¹⁰⁵ *Romul*, po legendi osnivač grada Rima, posle smrti proglašen za boga pod imenom Kvirin.

¹¹⁸ *Stiks*, reka u podzemnom svetu. Ovde sinonim za Pakao koji je pobedio Hrist kad je sišao u njegovo predvorje.

¹²¹ *Mlečni put (Galaksija)* po mitologiji nastao od mleka božice Here kad je došla Herakla.

¹³⁰ Pleme rođeno od Marta su Rimljani. Po predanju je Mart, bog rata, sa Reom Silvijom rodio blizanca Romula i Rema, osnivače grada Rima.

¹³⁶ Misli se na srpskog kralja Časlava.

¹³⁸ *Kraon*, Francuska porodica, poznata još od XVI veka. Najznačajniji među njenim članovima bio je ovaj Kraon koji je 1384. pratio anžuski vojvodu u ratnom pohodu protiv napulskog kralja.

¹⁴⁴ *Sulpicije*, ime starog rimskog plemena.

¹⁴⁷ Despot Đurađ Branković (1384—1456), sestrić despota Stevana Lazarevića. Kad Turci osvoje celu Srbiju 1439. god., ode on u Zetu. Verovatno mu je tada i Dubrovnik pružio gostoprimstvo.

- 150** Takvo delo ne načini ni umetnik Miron.
Buća Kažu da kasnije rod Buća u deo kraljevstva
dođe, napustivši bedeme kotorske.
Kralju je rod Buća drag, senatorima
takođe, ali ne bez darova sjajnih.
- 155** Svedok je tome Stonska solana nasuprot obala
Korčule; s tri strane je zapljuskuje more.
Slavan je mladić iz Pele što jedini gradove
i ugrabljen plen kraljevima poklanja.
- 160** Tvoja slava, mladiću, nije od Bućine manja, on sjajne
i napredne gradove raguzinskoj podvrže vlasti.
Binčulić Ne zaboravih ni Binčulića vrsnog; on arpinski
besedničkim darom izaziva govornike rečite;
Ni Nikiju iz starog roda Martina koji se
nedavno obogati obrađivanjem zemlje;
- 165** Dotle bez njiva sopstvenih, kao naslednik novi
zauze imanja i po zelenom jezeru pliva.
On neustrašljiv, već starac, protiv senatora
mletačkih podiže glas i rečit održa govor.
Lukarević Ovde je Lukarević, rodom iz Larise plodne,
- 170** Lukarević slavni, nepobedljivi potomak Agida.
Za otadžbinu Decije, za Atinu dragu Kodar,
Obojica neprijatelju žrtvovaše glavu;
Da bi spasen bio divni grad Lavrentija i Blaža,
ni Lukarević ne bi odbio da padne ma od kojeg mača.
- 175** Eto starog Marina od slavne krvi Gradića;
neka suze proliva koji god potomstva od roda ima:
O bola, o neutošnih jecaja roditelja skrhana:
naslaga on pre vremena četiri lomačel!
- 180** Tamo gde epirske vode suva natapaju polja,
i gde se usred mora uzdižu Kikladi,
Polusrušene se vide utvrde: bio je to
dvor, sada je humka, i samo što mu ime osta.
Zašto se tuži ljudski rod da brže dani no što treba
idu, kad i gradove njihova sudbina nosi?
- 185** Otada se uzdiže stara loza i kuća slavnog roda
Gradića, preko toliko predaka i toliko naraštaja.
Gradić prvi na protivnika Bodina diže oružje,
i zbací ga stvorivši u gradu zaveru:
Da li je podvig izvršen lukastvom ili hrabrošču
- 190** istinskom, svejedno, kao pobednik prihvataš i jedno i drugo.
Grad Luka koji se, pod zaštitom bogova i pravednih
zakona otaca, uzdiže i slobodan leži na etrurskom bregu,
Basiljević Svoje Basiljeviće u cvetu slave posla,
plemenitije nam ništa i nije mogao poslati!

¹⁵⁰ *Umetnik Miron*, istaknuti grčki vajar i ilvac, drug Fidijin i Polikletov (V vek pre n. e.).

¹⁵⁷ *Mladić iz Pele* — Aleksandar Veliki.

¹⁶¹ Iz grada Arpina rodom je najveći govornik rimski Marko Tulije Kikeron.

¹⁶⁹ *Larisa*, grad u Tesaliji.

¹⁷⁰ *Agidi* — neki spartanski kraljevi.

¹⁷¹ *Deklje Mus*, hrabri rimski mladić koji je upao u tabor kralja Porsene s namerom da ga ubije. Bio je uhvaćen i pogubljen.

¹⁸¹ [ioclis] ovu reč nismo mogli prevesti.

¹⁸⁷ *Bodin*, kralj zetski (oko 1081—1101), sin i naslednik kralja Mihajla. Kao kralj proširio je vlast Zete na Bosnu i Rašku.

¹⁹¹ *Luka*, grad u Toskani.

- 195** Srećni pepele i kosti siromaha Gvaice,
ma kad, ma na kojem mestu, u kojoj zemlji da ležite,
Palmotić Zbogom za svagda: Palmotić Savin vam
sa suzama svečani priredi pogreb!
Između hiljadu toga i darova blagotvorna mira,
Džamanjić **200** eto, oružjem zvecka Jan, Cezarov vitez.
Potomak Pompeja Velikog, otkad Sekst otplovi
u jadranske vode, pošto se razbeža vojska.
Prokulić Ko ne bi Prokuliće nazvao Katonima ozbiljna čela?
Pucić Koji će potomci zaviljivo prečutati Pucića?
Prodanelo **205** Prodanela nam ugrabi obala Neretve,
O bolai Ni to zar mesto nije bez zavisti.
Bucinjola Evo jednoga koji ne sme da se u stihu spomene.
O, neka bezdušna vlast Lacija propadne!
210 Drugda ću opisati njegov rod, vrline i sudbinu sjajnu,
moja će pesma tada nežnija nego inače biti.
A dotle, potomstvom željenim ti upravljaj, Lucino,
ti ćeš kriva biti, božice, ostane li bez dece dom!
Menčetić Menčetić pak išaše na začelju poslednje čete,
a kakvu počast, kakvu slavu steče taj čovek!
215 Tako se i makedonska nepobedljiva falanga najzad lati
koplja, kad jača neprijateljska navali sila.
Tako Triarije hrabri rimsku osokoli vojsku,
i zaslužne njegove vlasti beli poveza hrast.
220 Ombla tibarska beše nekada pored Tirenskog mora;
sada ilirskim vodama poznata godi Ombla.
Pod takvom vlašću, s takvim potomstvom junaka,
široko vlada i jača ilirski grad.
I slobodan brani zakone koje donese sam,
i plemenu njegovu ostaje slava i svekolika čast.
225 Mars je daleko od nas, vladaju sad srećni mir,
iskreno poverenje i sveta pobožnost.
Ako ratovi zovu, neka se flota spusti u more,
a neprijatelj varvarin neka jonske napusti vode.
Ja sam doista čuo da starac Protej, foke proječit
u špijlama jadranskim, mnogo govori o tome
230 Kakav će jednom naraštaj doći, kakvo zlatno doba,
i novi će nastati vek pod kraljem Diktajem.
Srećni su oni koje to čeka; ali Večernjača već
iz talasa izranja i Tetida kćeri u pećine zove.

Konac delo krasit

²⁰⁰ *Pompej Veliki, (Sextus Pompeius)* rimski političar i vojskovođa, učesnik u prvom triumviratu, 1 vek st. e. Njegov značajan podvig bio je što Sredozemno more očisti od gusara.

²⁰³ *Katon*, čuveni rimski političar i pisac za kojeg se kaže da se nikad u životu nije nasmejao. Poznat kao zakleti neprijatelj Kartagine (III punski rat, 149—146. st. e.).

²⁰⁸ *Latium*, izlaska pokrajina koja je kasnija sa Rimom, kao centrom, postala središte starog sveta.

²¹¹ *Lukina*, božica koja novorođenu decu izvodi na svetlost dana — božica porođaja.

²¹⁶ *Triariji* — ratnici koji su u rimskom bojnom redu stajali na trećem mestu u legiji.

²²⁹ *Protej* — morsko božanstvo, čuvar foka i drugih Posejdonovih životinja. Živi obično oko ostrva Fara, nedaleko od ušća Nila. Obdaren je proročkom sposobnošću; može da se preuži u svaki oblik koji samo zaželi. Tu svoju osobinu koristi da bi izbegao odgovore smrticima koji mole da im proriče sudbinu. On je često tema pesnika (Homer, *Odys.* IV, 343; Verg. *Aen.* I, 651; Ovid. *Met.* XI, 224).

²³² *Dikte*, nadimak boga Zeusa, po brdu Dikte blizu Praise na Kritu, gde je voleo da boravi. Kao i na brdu (di postoji) i tamo pećina za koju kažu da se bog u njoj rodio (Verg. *Georg.* II, 536; Callim. *Hymn.* I, 4).

²³⁴ Tetidine ćerke su Nereide.

O SVOJEM IZGNANSTVU

NAPISAO U DIVNOME GRADU HERCEG-NOVOM
ZA VREME ŠPANSKOG POGROMA

- 1 Treba li da podnosim dugo i svirepo izgnanstvo,
i da mi u povratak nikakva ne ostane nada?
Što mi dosad osta od života nesrećna, treba li
sve da provedem u kršu Ilirije ledene,
- 5 Tamo gde se na Jadranskom moru slabo borio Kantabar,
i gde srušena leži tvrđava leševa puna
i tamo gde pod vrhom senovita brega izvire
i s prijatnim žuborom pada Nemilije?
Zdesna je Epidaur, a ono što ojačano iz ruševina njegovih
- 10 nasto, stoji bezbedno pod okriljem svetoga Vlaho.
Sleva Risan visoko pod nebom pokazuje kule,
i sinji Kotor ocima mletačkim veran.
Nedaleko odatle polusrušenih bedema nesrećna se
uzdiže Butua na međi zemlje epirske,
- 15 a daleko, velikim i prostranim odvojena zemljama,
diže se Ebor: avaj, meni od detinjstva zemlja poznata!
Zdravo, zemljo mojeg zavičaja! zdravo,
zemljo koju oči moje više videti neće!
Troja oduze deset godina, lutanja isto toliko:
- 20 skoro ne beše nade da se kralj Itake vratiti može;
a on se ipak vrati, stare prepozna prijatelje,
pa Penelopa uživa u mužu poodmaklih godina.
A mene dok uporna sudbina bacaše po zemljama i morima,
Elida izbroja već dva put po šest Olimpijada!
- 25 U trpljenju nevolje moje vremenom rastu:
kome ranija smrt ne bi draža bila?
Zar je moja desnica tukla roditelje stare?
Zar je na ognjište očinsko bezbožno unela oružje?
Zar sam proteran što sramno odbacih oružje kao
- 30 vojnik nečastan i begunac iz negdašnje vojske?
Iz zavičaja me zar prognaše što svećane
poštujem obrede i dedovske moje svetinje?
Vidi li to Gospodar Višnjih i munje zar ne baca?

⁵ *Kantabar*, Španac; *Kantabrija*, zemlja kantabarska — današnja Biskaja.

⁹ *Nemilije*, izvor u blizini grada Herceg-Novog.

⁹ *Epidaur*, stari ilirski grad, rimska kolonija; današnji Cavtat.

¹⁴ *Butua*, današnja Budva.

¹⁶ *Ebor*, grad u Španiji.

²⁰ *Odisej*, kralj Itake.

²⁴ *Elida*, grčka pokrajina u severozapadnom Peloponezu. Olimpija je pradeo u Elidi posvećen bogu Zevsu; tu su se svetkovale velike olimpijske igre. Grčci su po njima brojali svoje godine: Olimpijada, vreme od četiri godine između dve svetkovine olimpijskih igara.

²² Iz ovog stiha i ostalih što slede jasno se vidi da je Didak Pir bio JevrejIn, štaviše saznao se i razlog zašto tako ogorčeno napada Ferdinanda i njegovu ženu Izabelu. Kralj Ferdinand je, naime, 1442. godine izdao zakon po kojem su Jevrejima oduzimali imanja, morali su prelaziti u hrišćansku veru ili biti proterani iz Španije.

Zar se s nebeskog svoda ne ruši lavina kamenja?

- 35 Stari Ferdinande, neka te svirepa Erinija
muči, i kao opaki ujeta pas!
Želim da ti ni sudba krivokletne supruge ne bude bolja,
da izrod živi u mraku podzemnih voda.
Pobednik iz Afrike neka u vodi okeana
40 uništi njihov gadni pepeo i kosti rasturene.
Nepravedno ništa ne molim. On, izdanak našega roda,
imetak naš kao neprijatelj besno napada;
a ona (o, teška zločina), četvrta Megera, iz vatrene
reke Flagetonta užarenu iznese baklju.
45 Užasnu se nesrećna Korduba od prispele kuge,
Boetis uplašen vode na suprotnu okrete stranu.
Plamen se ne ugasi odmah: leti on kroz vazduh,
kao strela s Ortigije izbačena rukom.
Ni tamo gde se jutrom Titan rađa, ni gde uveče zalazi,
50 nigde nema stope zemlje koja od bačene vatre ne gori.
Ah, koliko je puta s roditeljskog krila odvedena kći!
Koliko je puta, avaj, i sama majka pošla za kćeri!
Ni junica ne riče drukčije u mračnoj i pusto
dolji, ni jagnje drukčije pred žrvenikom ne pada.
55 Kasno, doduše, ali pravog krivca zaslužena stiže kazna,
bogove osvetnike sasvim pravedan pokrenu gnev.
Svako se uživanje na štetu drugoga kazniti mora,
a kazna pobeđenoj strani nasladu stvara.
I eno, mrtvav leži naslednik dedovskog prestola!

³⁵ *Erinije* — najstarija božanstva helenskog panteona, primitivne sile koje poznaju samo svoju vlast. Te božice osvetnice zločina rođene su iz kapljica Uranove krvi kojom je, u borbi sa Kronom, nakvasio zemlju. Rimljani ih izjednačuju sa svojim Furljama. Silčne su Parkama ili Sudajama koje isto tako imaju svoje zakone kojima se pokorava i sam Zevs. Kasnije mitologija poznaje tri imena Furlja: Alekto, Tisifona i Megera. Predstavljaju ih kao krilata božanstva čije su kose izmešana zmijska; u rukama drže buktinju i bič. Kad se dokopaju žrtve, sasvim je izlude u mukama. Često ih poredje sa psima koji ujedaju ljude, Erinije se zovu još i Eumenide — blagonaklone. To ime im se daje da bi se ovakvim laskavim nadimkom izbegao strašni njihov bes. Imale su svoj hram u Atini na Aropagu pod imenom *Semnal*.

Ferdinand II Katolički, aragonski kralj (1452—1516). Kada je Izabela Kastiljska, njegova žena, stupila na kastiljski presto 1474, a on nasledio svojeg oca u Aragoniji 1479. — ujedinile su se te dve glavne pirinejske države od kojih se kasnije razvila Španija. Za vlade Ferdinandove desile su se veoma značajni događaji: osvojena je Granada (1492) poslednje mavarsko uporište, otkrivena je Amerika iste godine, zauzeta napuljska kraljevina 1503. Nasledio ga je unuk Karlo I (V) Habzburgovac.

³⁸ *Flagetont*, jedna od reka u podzemnom svetu koja se spaja sa drugom rekam Kokitom i stvaraju treću i veliku reku Aheront. Na ušću ovih reka postojao je, kažu, veliki vodopad. Flagetont se drukčije zove Piriflagnetont, što znači plamena reka, odnosno reka kojom teče plamen, za razliku od Kokita kojom teče ledena voda. Četvrta reka je Stiks, njime su se bogovi zaklinjali, dok je Kokit bio reka uzdisaja. Sve ove reke podzemnog sveta čine veliko vodeno prostranstvo koje treba da pređu duše umrlih. Njih preko vode prevozi Haron, starac grub s čupavom i sedom bradom, ogrnut dronjavim ogrtačem, s okruglim šeštom na glavi. On upravlja kobnom barkom ali ne vesla. Tu dužnost obavljaju duše umrlih, a on se prema njima ponaša tiranski i još im uzima novčić, sebi za nagradu, koji svaki mrtvac nosi u ustima. Po starom shvatanju bilo je veoma važno da čovek bude sahranjen (motiv iz Sofoklove *Antigone*) ako sahrana ne bi bila izvršena po ritualu — Platon u *Zakonima* opširno govori o sahrani — pokojniku bi se podizao kenotaf (sahrana obavljena bez tela pokojnika).

⁴³ *Megera*, treća Erinija.

⁴³ *Korduba*, današnja Kordova, prekrasan španski grad pored kojeg protiče reka Boetis.

⁴³ *Ortigija*, starlje ime za ostrvo Del gde je božica Leto, rimsko ime Latona, rodila blizance Apolona i Artemidu (Dijanu). Letu su ova dva značajna božanstva kao majku veoma volela i trudila se da je zaštitе svim sredstvima. Zbog nje se Apolon i Artemida poubijali Niobinih sedam sinova i sedam kćeri, sveteći se Niobi koja se isticala kao srećna i gorda majka jer je rodila toliku decu. Leta je, međutim, rodila samo dvoje.

⁴⁹ *Titani* — sinovi Urana i Geje, braća Saturnova (Kronova). Oni pripadaju najstarijoj generaciji bogova; među njima je najmlađi Kron koji će uz pomoć Titana zbaciti Urana s prestola. Krona će kasnije pobediti Zevs (Jupiter) i Titane zatvoriti u Tartar. Titan u jedini označava božanstvo titanskog porekla; ovdje bog Sunca (Helije).

⁵⁹ Prestolonaslednik je bio Jovan, sin Ferdinanda i Izabela. Izabela je umrla pre muža 1504. U vreme zajedničkog vladanja Izabele i Ferdinanda udareni su temelji jedinstva španske države i budućeg kolonijalnog carstva (Kristof Kolumbo).

- 60 Toliko nade, toliko ljubavi jedan odnese dan.
Kao pratilac pođe za mrtvim sinom pretužna mati,
a zeta pozovu i on čašu strašnog ispije otrova,
I kći u oca sumnjajući, nesrećna kći, tuguje,
i u ludilo teško iznenada pade.
- 65 A Ana, doskora kraljica, majka dva kralja,
moćna, poče da besni kad se Cezar rodi.
Tako i Tijada besni u prostranoj ogigijskoj špilji,
i priziva Bakha vitlajući sistrom.
Zaustavi suze, Kordubo, prestani da tuguješ,
70 jedno je ognjište dovoljno za ovoliko kazni.
I sam ću se tešiti ovim udesom mrskim, i to će
možda za zla nam naneta biti jedina uteha.
Jer ako Parke rukom već proređene zatežu konce,
i ako tu je kraj poslednje moje muke,
75 smrti će se mojoj radovati, bez sumnje, planine
i sama stena španskom poprskana krvlju.
Kako god bilo, slobodan ću među duše pokojnika sići:
neka ostane sloboda mojom iskupljena smrću.
Bogovima mrski Melije, i od Melija bešnji Parede,
80 nikakvo pravo više nada mnom nećete imati.
Iz mora izranja blago uzdignuta humka,
o nju morski kao o uski lstrom udaraju vali.
Baci tu ružu i ljubičice, kotarice ljiljana pune
prospi: ovo je mesto posvećeno dušama umrlih.
85 Tu pod humkom pepeo Lizijinih potomaka i mrtva
tela leže pod skromnim slojem zemlje.
Ako se pričama verovati može, oko svetih se mesta obdan
vide božanstva koja su sišla s neba.
Neizvesno je šta rade, ali sigurno pevaju pesme
90 Jupiteru drage, i malen u blizini posećuju oltar.
Tu bih želeo, daleko od gvožđa i crnog pepela,
da moje kosti tiho pokopa prijateljska ruka.
I na mojem grobu da ne bude spomenik glomazan,
a neka na vrhu mermera dođe kratak stih:
95 »Ovde leži Didak, daleko od Ebore grada i očinskog doma,
nije mu bilo suđeno da počiva u rodnoj grudl.«
A ti mornaru, kad ulaziš u luku, ili kad jedek
drešiš s obale, za nj večni pozdrav izmoli.

⁶² *Filip (Lepi)* kralj Kastilje (1478—1506), sin Maksimilijana I, zet Izabele I Ferdinandova, oženjen njegovom ćerkom Jovankom zvanom Ludom (Juana de Loca). Posle smrti Izabelle Ferdinand se opraćao da preda Kastilju Filipu, jer se sa njim nije slagao. Filip je vladao samo tri meseca, sumnja se da je otrovan. Jovanka, kraljica Kastilje od 1504. poludela je kad joj je umro muž i internirana živela u dvorcu Tordesila.

⁶⁷ *Tijada*, bahantkinja; prema jednoj delfijskoj tradiciji Tija je bila zemaljska nimfa kći boga reke Kefisa i heroja Kastalija i s Apolonom imala sina Delfa; prva je slavila kult Dionisov na padinama Parnasa. Kao znak sećanja na ovaj čin Menade katkad nose ime Tijade.

⁶⁸ *Ogigijske pećine* — Bakhove pećine; Ogygius — Bakho.

⁶⁹ *Sister* (sistrum), instrument u Bakhovim orgljama, odgovara otprilike našim dairama.

⁷³ *Parke, Molre, Sudaje* — sudbinska božanstva. Predstavljaju ih kao prelje koje po svojoj volji odmeravaju ljudski život. Tri su sestre. Jedna upravlja rođanjem, druga je na venčanju, treća određuje smrt.

⁷⁹ *Melije i Pared* — inkvizitori.

⁸¹ Jevrejska grobnica na obali u Herceg-Novom.

⁸⁵ *Lizija*, sin Kegala iz Sirakuze. Rodio se u Atini godine 445. gda mu se otac nastanio po nagovoru Periklovu. Bio je učenik Lisijin i retorici i sofistici. U Atini je bio fabrikant štitova. Kao vatreni demokrat od tridesetorice tirana lišen je imanja, pobegao zatim u Megaru i pomagao da se u Atinu vrati demokratija. Sam je održao optužni govor, sačuvan do danas, protiv Eratostena.

⁹⁰ *Jupiter (Diespiter)* vrhovno rimsko božanstvo, izjednačeno s helenskim Zevsom (Divom).

⁹¹ Ovi stihovi su zbunjivali ranije istraživače. Po njima su oni zaključivali da je Didak umro u Her-

DOMINIKU ZLATARIĆU SJAJNOME MLADIĆU
I VEOMA DOSTOJANSTVENOM VITEZU

- 1 Dodi Febe, i s vrha Pinda muze dovedi,
neka tu bude i vitez Zlatarića roda.
Neka božice budu bršljanom i devičanskim ovenčane lovorom,
a mladiću neka o vratu visi kraljevski lanac.
- 5 I čim one posedaju i čim on bude seo,
uzmi liru i prstima plektrom udari zlatnim.
Ne opevaj ni borbe Jupitera, ni borbe titanske,
ni krvlju plaćena Kentaurška vina.
Neka ne obuzme ljubavni žar srce penejske nimfe,
- 10 odakle se zeleni lovor, prijatelj tvojeg čela.
To su dobro poznate starih pesnika teme:
tvoja se žed na novom mora stišati izvoru.
Sada, dok ti nove slogove smišljaš, jedna neka opeva
muza zelene Atezine obale i senovitu Tempu.
- 15 Dok ona peva, iz najdubljih dolja neka odgovara Eho,
i neka veselim glasovima sav odjekuje gaj.
Tamo na travom bogatoj reci gde Mincije labudove hrani,
gde talas hući na jezeru bistru,
diže se Verona, sedište bogova: nijedan dom

ceg-Novom. Čak su smatrali da je Didak kao devedestogodišnjak nadživio Dominika Zlatarića dokumentujući se ovim epigramom:

•Cur mutem dominum meo libello.
Si quis me roget, hoc subinde dicam:
Decessit prior ille; meo patronos
Asciscunt sibi mortuos postea.

Poznato je da je Didak svoje i pevanje pesme o sv. Vlahu, posvetio Zlatariću. Međutim, Zlatarića nije mogao nadživeti, jer je on tada imao tek 22 godine. Verovatno je Didak to pevanje bio posvetio nekom drugom uglednom Dubrovčaninu, pa kad je ovaj umro, posvetio ga Dominiku Zlatariću. Postoje pronalaska testamenta Didaka Pira, znamo da je on umro u Dubrovniku 1599. godine (Testamenta Not. Lt. 27—28').

- ¹ *Feba*, vrlo čest nadimak Apolona, boga svetlosti, Sunca; on je i vođ muza [musaget] i, kao takav, zaštitnik pesnika. Pind, Parnas, Helikon — zamišljena boravišta muza.
- ² Vitez Zlatarića roda. Posle jednogodišnjeg rektorstva u Padovi i briga oko organizacije školskog rada i rešavanja sporova, čuvanja rektorskog ugleda prigodom svećanih prilika, Zlatarić je 1580. od dužda, po običaju, stekao naziv viteza (eques auratus).
- ³ *Titani*, vidi *O mojem izgnanstvu*, stih 49.
- ⁴ *Kentauri*, Mitska monstruozna bića čiji je prednji deo ljudski, a zadnji, počev od grudi, konjski. Žive u šumama i planinama, hrane se sirovim mesom, veoma su grubi i agresivni. Učestvovali su u mnogim bitkama. Borili su se i sa Lapitima, narodom koji je živio u Tesaliji i na čelu mu bio Piritoj. Piritoj je pozvao Kentaura na svoju svadbu. Ali su se oni, naviknuti na vino brzo opili. Jedan od njih, Eurit, pokušao je da siluje Hipodamiju Piritojevu nevestu. To je izazvalo strašan okršaj, Kentauri su bili pobedeni i oterani iz Tesalije. Jedan od Kentaura, poznati Hiron, bio je Ahilejev vaspitač.
- ⁵ *Penejska nimfa* — Dafne, što znači lovor. Bila je kći rečnog boga Peneja. U nju je bio zaljubljen Apolon i progonio je, jer mu nije odgovarala na ljubav. Zbog nasrtljivca Apolona, zamolila je oca da je preruši. Tako postade lovor, biljka posvećena Apolonu koju su i ostali bogovi veoma voleli (Ovid., *Metam.* I 452ss).
- ⁶ *Ateza*, reka u cisalpinskoj Galiji.
- ⁷ *Tempa*, simbol divnih predela, prema dohni Tempa u Tesaliji.
- ⁸ *Eho*, personifikacija odjeka (Ovid., *Metam.* III 359ss).
- ⁹ *Mincije*, danas Minčo, reka u severnoj Italiji.

- 20 jadranskom nije draži Lavu, ni više odan.
Dok je bes kroz italške gradove ratove gonio,
ona je oružje u nepobedenoj nosila ruci.
Blagotvorni sad cveta mir, i ratnih briga oslobođen,
helikonske ukrašava šume i planinske vrtove;
- 25 stalno gleda pitomce mlie, hranjenike svoje,
ah, koliko Indija pre drugih zasluđuje hvale!
Indija slonovu šalje kost i biser i zlato,
Ovde ponovi svoju pesmu, leporeka muzol
Indija slonovu šalje kost i biser i zlato,
- 30 a ovaj naš Indija bogatstva nadmašuje sva.
Kad bi opevao Astreju, odmah bi s visoka neba
devica sišla i željno se vratila na zemlju.
Ako o heroju srčanu rečima nadahnutim
priča, časti herojske i sam postaje dostojan.
- 35 Neka samo nabraja bolesti i uspele prepisuje lekove,
pa će i sam otac sa Kosa veštinom biti pobeden.
Sva vatra iz udova bleđih odlaži, bilo da su
u pomoć došli kamen ili lekovita trava.
Nema čoveka srećna reče Kir, liđijski kralj,
- 40 kad u okovima pred naslaganom zastade lomačom.
Ta je misao dostojna starog Solona,
a manje iskusan ne beše ni Kadmo u svojem gradu.
Onaj koji će ovoga slaviti (divne li veštine
bogata duha), skoro je već rođen.
- 45 To će biti zaista potomak Junonin, i svu (s
(nadam se svakako) našega doba pobediti zlobu.
Uzvišeni oče pesnika, ako nam je tolika dobra Indija
kao mladić dao, koliko će tek u starosti dati?
Neka živi i neka sedine gleda duboka starost,
- 50 neka raste čast i neka se nova slave širi.
Neka tollke njegove spise, tolika takmaca grčkom
pesništvu, na nebo, pevajući umilno, labud odnese.
Završio sam: došao je Feb, došle su muze,
stigao vitez, svita mu lovorom ovenča kosu.
- 55 Neka kroz vazduh odmah zabruji divna harmonija pesama,
i neka svako mesto odiše asirskim mirisom.

²⁰ *Jadranski Lav*, sinonim za Mletke čiji je simbol u grbu Lav i sveti Marko.

²⁴ *Helikonska šuma*, boravište muza.

³¹ *Astreja*, kći Zeusa i Temide (božice pravde). Ona je među ljudima štrila osećanje pravičnosti i poštenja; to je, međutim, bilo u zlatno doba. Ali, kako su se ljudi iskvarili i zlo se proširilo u svetu, Astreja se pope na nebo gde postade sazvežđe Devica.

³⁶ *Otac sa Kosa*, Hipokrat, slavni lekar sa Kosa, čiji su se učenici nazivali Asklepijadima, po Asklepiju, bogu lekarstva.

⁴¹ *Solon*, atinski zakonodavac krajem VI veka pre n. e.

⁴² *Kadmo*, mitski osnivač helenskog grada Tebe u Bojotiji; njemu se pripisuje pronalazak slova.

⁴⁵ *Junona*, vrhovno rimsko božanstvo, žena Jupiterova, odgovara Heri.

A D P A V L V M.

4

IC tranquilla meæ contin-
gant Paule senectæ
Otia, & hoc nobis æui,
quodcunq; relictum est,
Molliter, & positis liceat
transmittere curis.
Ut te, Flaminiūq; meum,
iuuenemq; Philippum,
Et Siculum medicum piger, inuitusq; relinquo.
Sed discedendum, & superi maris unda secanda.
Cogit enim Dea saeva, potens, cui laua trabali
Clauo armata sonat, durum gerit altera telum.
An desiderio deamata torquear orbis,
Quam mea iam cedens annis peioribus atas
Sepositam studijs sedem querebat honestis,
Queris amicitia pro iure, en accipe paucis.
Commoueor sane. (nec enim manifesta sodalem
Tam fidum celare meum est) et præterea quem
Decantata boni numeris Racusa Marulli

A Non

P A V L U *

- 1 Pavle moj, neka mi bude dato da u dokolici, tiho,
 proživim svoju starost, i da ovo što mi od života
 ostade, provedem bezbrižno i mirno!
 Sada teško i pogružen ostavljam tebe,
- 5 i Flaminija svojega, mladog Filipa i lekara sa Sicilije.
 Ali valja odlaziti i jadranske presecati talase.
 Goni me nemilosrdna božica, moćna; njena oružana levica
 šiljatim kopljem zveckta, a desnica potegla strelu.
 Ti po pravu prijateljstva pitaš: da me to
- 10 čežnja ne muči za voljenim gradom koji je, kao sedište
 daleko, tražio moj već, u patničkim godinama,
 prohujali vek, da bi se časnim radom bavio, i eto:
 ukratko čuj: uzbuđen sam, svakako (jer tako vernom drugu
 prečutati ne mogu što je po sebi jasno), a osim toga, koga
- 15 ne bi prihvatila Raguza, ako je opeva stihovima jednog
 Marula? Stoji ilirskog mora kraljica

*) Pavle. Verovatno Pavle Manucija iz Venecije, član poznate izdavačke kuće i veliki poštovalac Dubrovnika i njegove kulture (o Manucijevim vezama s Dubrovnikom vidi J. Torbarina, *Italian Influence on the poets of the Ragusan Republic*, London 1931, 53). Pavlu je Didak Pir ranije bio posvetio neku odu (sada izgublenu). U vezi sa njom postoji jedno italijansko pismo upućeno još uvek u Feraru, u kojem se Pavle zahvaljuje Didaku i hvall njegovu poeziju, njena lepote i pesničke ukrase, dragocene bisere... i na kraju kaže: »In tantobralleggrandomi con voi così leggiadro poetico stile, che donerà eterna vita al nome vostro, e dolendomi con la patria vostra, che di voi è priva, non resterò di pregarvi che mi amiate: come che quella cortesia, la quale vi ha hora mosso a scrivermi, la medesima mi faccia credere, che siete sempre amarmi. Di Venezia alli 22. di Maggio 1550 (Kolendić, o. c., str. 17, 18). — Originalno latinsko izdanje ove poeme (*Ad Paulum*, Ferrara, Apud Valentem Panizzam Mantuanum, Ducalem Typographum, 1563, 26 str.) nalazi se, kao veoma redak primerak, u Vatikanskoj biblioteci (Biblioteca Apostolica Vaticana, Racc. I, IV—1199, Int. 4), kojoj dugujemo zahvalnost za poslati mikrofilm (nap. redakcije).

⁵ *Flaminije*, mladi Filip i lekar sa Sicilije, — nepoznate ličnosti.

⁷ Nemilosrdna božica: Erinija, vidi napomenu uz pesmu. O *svojem izgnanstvu*, stih 35.

¹⁰ *Voljeni grad*. Ebor, rodno mesto Didaka Pira.

¹² Časnim radom bavio. Aluzija na Didakovu naučnu i pesničku aktivnost u Dubrovniku

¹⁵ *Raguza*, staro ime za Dubrovnik koje Didak na više mesta dovodi u direktnu genealošku vezu sa Rimom. U velikom oduševljenju jednog humanista za sve što ima veze s Rimom, naš pesnik traži priliku da istakne, gdegod je moguće, da su Dubrovčani rimskog porekla (st. 55, 170, 376).

¹⁶ *Marul*, proslavljeni pesnik i humanist (Mihajlo Marul Tarkanjota), poreklom Grk koji je po padu Carigrada 1453, kao dečak došao s ocem u Dubrovnik, a zatim otišao u Italiju i tamo ostao trajno. Sećajući se tih najranijih dana svoga života, proglašavao se kasnije Dubrovčaninom i oduševljeno pevao u slavu Dubrovnika:

»Rhacusa multis gens Epidauria . . .
 . . . Amica quondam dulcis ubi puer
 Primus puerelas, et miseri exili
 Lamenta de tristis profundi
 Pectore non inimicus hospes».

U pesmi smo pronašli više mesta veoma sličnih stihovima Didaka Pira. Obojica slave Dubrovnik, pa, po običaju onoga doba, nijeimalo čudno što se ideje i stihovi sele od jednog pesnika drugome, u ovom slučaju od Marula do Didaka.

- na rimskim stubovima sazdana; šta je oko nje četa, koliki je silni kraljevi savezom vezuju za se!
Ona se ne plaši strašne vlasti ni despotskog žezla tirana, već zakone što sama donese
- 20 poštuje i radosno usavršava; živi u plemenu čast slobode dedovske koju nijedan ne može uništiti vek. Senatori patricijskog roda (red dostojan poštovanjal) udruženo drže vlast, a jedan koji se ističe
- 25 izvršava pravedne odluke brižna senata, određuje dužnosti i deli pravdu kao što valja. Njemu dvanaest pomaže prvaka koje on često kao drugove u veća poziva, ako se slučajno u opštem dobru radi ili ako treba o krupnim odlučiti stvarima.
- 30 U njih je iskreno poverenje, njih svake godine ista briga mori: da izaberu upravu i da iz nje najboljeg odrede. Ništa veliki ne odlučuje skup, ako pre toga glasačka urna od zlata ne prikupi glasove. Priča se da vojvode euganske, kada se mišljenja otaca
- 35 razidu i tako različita opstati ne mogu, a oni bi hteli da objave mir ili rat i da visoko pridenu velikoga Lava pobedničke znake, kriomice tada izvlače odluke iz metalne urne. Kopljanici, pretorijanska četa, okolo stoje,
- 40 jedni uz bok kralja, drugi na pragu stražare, i straža besane provodi noći. Prelazim preko počasti koje slavni rod otaca daje, kako zaslužne ispisuje titule i kakve pohvalne kazuje reči, kako se ističe ugled građanina kojem je
- 45 Raguza nad svojim poslovima poverila upravu i htela da on narodu bude knez i zaštitnik mira. A kad pun mesec prođe i rogovi polumeseca na prekrasnom nebu počnu da blede, knez kao običan čovek kući odlazi, a drugi u dvor ulazi,
- 50 i, izmenjena vlast opet isto toliko traje. Sve ista prema otadžbini obuzima ljubav, u svih je ista želja, nikome druga nije milija briga. Mada u rat mogu slavne povesti čete, i mada na obali dobro opremljeni stoje brodovi,
- 55 pobeđuje ipak ljubav prema miru, a ko bi mogao darove svetoga mira prezreti i više voleti ljubav prema bezumnom Marsu? Otuda mladi ljudi, poštujući zakone i vaspitani u časnom moralu, ili odlaze u gradove Azije cvetne, ili po moru vredno plove, tražeći marljivo
- 60 poštenu zaradu sredstva u dubokoj starosti. Isti su rad i želja za radom i, najzad, ista briga na ognjištu okuplja građane; iako ne obrađuju rodne njive, ni zemlju koju na obalama plodnim hrani tiha Adua, brinu se ipak da jalova polja i strmi stenjaci

¹⁷ Aluzija na razvijene trgovačke i političke veze Dubrovačke republike.

²⁴ Jedan koji se ističe, dubrovački knez (Rector) funkcija mu je trajala mesec dana.

²⁷ Dvanaest prvaka, Malo vijeće (Consilium minus).

³⁴ Euganske vojvode. Eugani, pleme u Italiji oko Padove.

³⁷ Veliki Lav, sinonim za Mletke.

³⁸ Pretorijanci, elitna četa rimskih vladara.

⁵⁴ Mart, vidi stih 170.

⁶³ Adua, reka u oblasti Tigre (Abisinija).

- 65 donose žito i darove veselog Bakha.
Malo žita, ali takvo vino ne bi ni falernska
prezrela zemlja, ni sam Lezbos slatkom pobedio lozom!
Ovde čak i Minerva svoje posmatra darove, masline
bogate uljem; tu se u rano proleće oko kadulje i majčine dušice
- 70 roje pčele; ni Himet ne gleda više
košnica i takvim ne miriše nektarom!
Kakva je tek lepota vrtova! Blista se zlatno poljsko
dobro u Župi, vrtovima Alkinoja mesto ne bi ustupila Ombla:
Ombla, ponos gajeva i sused divnoga Gruža.
- 75 Tamo se veselo zemlja zeleni od mirtina lišća
i Atlantove šume, a obale ukrašava potkresani šimšir.
Tamo je blaža klima, tamo kroz vazduh odjekuje
neprekidno cvrkut ptica; peva antička nevesta
koja, jadnica, nesrećnu oplakuje gozbu i Terejeve zločine
- 80 novim ih zločinima mereći; s visoka hrasta
Filomela odgovara i stare optužbe ponavlja.
Pa onda, živi izvori i voda što ispod nadvijenih
stena sa šumom pada i liči na prostrano more.
Pre bi se probio do samih izvorišta Niha
- 85 no što bi pronašao žlicu i teško pristupačni izvor,
i sasvim skrivene uzroke vrela iz stene,
iako se sama Trebišnjica podzemnim tokovima diči
i pećinama koje samo potajne strasti nimfa znaju.
Što da nabrajam građevine i prema moru dignute
- 90 bedeme? Što da navodim ukroćeni bes Severca i Juga?
Što da spominjem strane u steni usečene i reke
potocima razvedene, a što prskanje sa dvostrukog izvora?
Nasred trga popločana kamenom uzdiže se kneževski
dvor, tu je i ogroman hram, tu je senatorska većnica
- 95 s prostranim hodnicima, oslonjena na stotinu stubova.
Ovde je vešta ruka sredstvima raznim

⁶⁵ *Kerera (Demetra)*, ova značajna božica ima sasvim određene poslove na Olimpu: ona je božica zemljoradnje i obrazovanja (civilizacije), plodnosti i ženidbe. Njeno je ime sinonim za žito. Kći joj je Proserpina (Persefona) žena Plutonova (Hadova). Poštovali su je naročito u eluzijskim misterijama. *Bakho (Dionis)* ima nadimak *Lieus*, metonimijski — vino.

⁶⁶ *Falernsko vino*, čuvena vrsta vina, o kojem pevaju mnogi rimski pesnici, naročito Horacije.

⁶⁷ *Lezbos*, ostrvo u Egejskom moru, čuveno po vinogradima i dobrom vinu.

⁶⁸ *Minerva*, rimsko etrusko božanstvo identifikovano s grčkom Atenom. Pojavila se najpre u Etruriji i odatle uvedena u rimsko Kapitolško trojstvo: Jupiter, Junona, Minerva. Kći Zevsova (Jupiterova), naročazana je izišla iz njegova glave; simbolizuje mudrost i veštinu, ali je istovremeno i ratnica. Ona štiti heroje koji se bore za opšta ljudsko dobro (Herakle, Teze). Pomaže svima koji proslavljaju helensko ime: Odišeja i sve Ahajce u trojanskom ratu. Njeni su atributi: kaciga, kopije i egida od kozje kože koja joj služi kao štit: na njoj se nalazi glava Gorgone, ona svakoga ko je pogleda pretvara u kamen. Minerva (Atena) je zaštitnica mirnodopskih radova, naročito ženskih zanata. U Atici joj pripisuju pronalazak maslinova ulja, pa čak i uvođenje same masline u zemlju.

⁷⁰ *Himet*, breg u Atici poznat po mermeru i medu.

⁷¹ *Ombla*, Rijeka Dubrovačka.

⁷² *Alkinoj*, kralj Feačana na ostrvu Šeriji. Lepotu njegovih vrtova opisuje Homer (*Oduss.* VII, 112—132).

⁷³ *Atlantova šuma*. *Atlant*, visoka gora u zapadnoj Africi (Mauretanijska).

⁷⁴ *Antička nevesta*. To je Prokne, kći atinskog kralja Pandiona. Tračanin Terej je jedan od Arejevih sinova; pomogao je Pandionu u ratu protiv Tebenaca i oženio se njegovom ćerkom Proknom. Međutim, on se zaljubi u njenu sestru Filomelu i izvrši nad njom nasilje, ali da ga ona ne bi odala, odseče joj jezik. Filomela to otkrivi sestri vezući na platu svoju tragediju. Prokne se osveti Tereju: ubije njihova sina, skuva ga i daje mu da jede. Zatim pobjegne sa Filomelom. Terej pojuri za njima saznavši za zločin. Ali, bogovi se na njih sažale i pretvore ih u ptice: Prokne postade lastavica, Filomela slavuj a Terej pupavac.

⁷⁵ Latinska poslovice: *Caput Nilii quaerere*, znači tražiti nešto nemoguće.

⁷⁶ Trebišnjica, ponornica u Hercegovini, koja s druge strane planine Izvire kao Rijeka Dubrovačka. Prema legendama, u njenim pećinama, sastaju se nimfe sa satirima i Panom.

⁷⁸ *Nimfa* — ženska božanstva koja pripadaju prirodi. Njihove su moći ograničene: vozane su za izvore, planine, polja, reke. Odgovaraju našim vilama.

- naslikala stari rod i prvo po postanku pleme.
Skoro u samom prvom planu, pod oružjem se blista
hrabri Belo: zbog njega ustade omladina rimska
100 ošišane kose, u snažnim rukama držeći koplja.
Usred mora bi mogao videti u borbi
brodovlje i talase što se od prolivene krvi crvene.
Mržnji ni mere ni kraja nema: nastupa Erinija svirepa
mrtvačkim ogrnuta plaštom i crnokrila,
105 podstiče razjarene duhove i zapodeva borbu.
Sama rukom, u Flegetont zamočenom, vitla sekirom,
sama rukom na sve strane hitre zmije baca iz kose.
Za to vreme božanska Sloga zlatokrila
sad ove sad one obilazi narode i sve
110 uzroke besa i vihore ratne sišava
I, evo, puna radosti u kraljevstvo smirene duhove vraćal
S druge strane, očajan, jer izgubi sve, Despot
za pomoć moli, pokazuje na sitnu decu sa ženom
zajedno, nesrećnik, on čak i na slici nemoj
115 izaziva jecaj i suze: buči prkosna lica
prosta svetina i sulice vitla
prema čoveku čiju obrijanu glavu bela
ukrašava mitra, strše na gornjoj usni opuštenu
brkovi, sve do peta mu pada u naborima haljina.
120 Narod uzalud traži da kralja u okove bace.
Tome se protivne verna zakletva i poštovanja dostojna
svetinja gostoprimstva. Daleke je strane sveta pohodio Srđ,
Srđ kojemu za čudovište ukročeno pripade slava.
Oči i lice podižući nebu,
125 blede lice kišom suza obliveno,
kao da bogove moli za mir i kao da ga izmoli:
tolika je lepota kamena, tako su žive boje umetničkog rada.
I sama, dakle (o, koliko marljivost u ljudskim poslovima,
koliko veštine duha vrede!), pučina morska
130 bogatstvo uvećava narodu: tamo gde se pruža rt lozom
zasaden sve do nevernog Molunta,
i tamo gde se kroz uske klance risanske ukazuju
zidine i polja prekrivena španskim kostima.
Jer ni u predelima Euksina, ni u Pontskom moru

⁹⁹ *Belo*. To je nadimak za kneza Pavlimira, osnivača Dubrovnika. Po Letopisu popa Dukljanina, Belo se rodio u Rimu gde mu se otac, kralj Radoslav, kad je bio proteran iz Bosne, sklonio i oženio Rimljanom. Belo (koji voli rat) krene iz Rima u domovinu s vojnicima i njihovim familijama. U Gružu se sastanu s građanima arušena Epidaura i poslanicima iz Bosne koji su molili Bela da preuzme presto. Svi zajedno najpre sagrade, odnosno prošire grad Raguzu, jer je on već postojao kao naselje na steni (Lave).

¹⁰⁰ *Erinija i Flegetont*, vidi napomenu uz pesmu *O svojem Izgnanstvu*, stih 35, 38 i 44.

¹⁰⁶ *Konkordija*, božica sloge; u Rimu imala više hramova.

¹¹² *Despot*. Đurađ Branković (1375—1465), vladao Srbijom od 1427, kada je nasledio svojeg ujaka despota Stevana Lazarevića, do 1456, kada je umro u dubokoj starosti. Godine 1439. pala je despotova prestonica Smederevo i njegovi sinovi Grgur i Stefan odvedeni u Carigrad, zatim u Malu Aziju gde su oslepljeni. Od sredine aprila do kraja jula 1441. god. despot je sa porodičnom provez u Dubrovniku gde mu je pružen azil, uprkos pretnjama turskog cara Murata II (1421—1451). Svi letopisi ističu s ponosom ovo gostoprimstvo vernosti i hrabrosti. Taj događaj je opisao i Gundulić, *Osman VIII*, 541—560.

¹¹⁶ *Sulice*, laka koplja savijenih lica.

¹²² *Svetinja gostoprimstva*. Stari su verovali da s vremena na vreme bogovi obilaze svet da bi se uverili u poštenje ljudi (Ovid, *Metamorph.*, Filemon i Baukida, VIII, 611—720). U našem narodu se ta uloga pripisuje Svetom Savi.

¹²³ *Sergijus* — Sveti Sergije.

¹³² Aluzija na borbe između Španaca i Turaka oko Herceg-Novog, 1538—1539.

¹³⁴ *Predeli Euksina*. Grci su ove predale oko Crnog mora nazivali euksinol (VII vek st. e.). Ranije su uvideli da je to plodna zemlja, kad su počeli tamo da se naseljavaju (za vek st. e.). Ranije se govorilo za te karjave da su akseinol (negostoljubivi). Pontsko more, sinonim za Crno more.

- 135 gde se mornarima sumnjive Simplegade zblizuju
 Sa više zavisti se na obali ribarske mreže ne prazne,
 niti u većem broju tuni ribarnice pune,
 ni morski vuk ni koracin brz, ni hitri azel;
 pa pagri i skuše ili krilati kapitoni.
- 140 Zagonetni salar i poznatija imena još: obličići,
 lastavice, — one se na noćnim gozbama i u velikoj
 raskoši iznose, previše otmene da skromnoj pridu trpezi,
 i ona čitje se krljušti čistim presijavaju zlatom,
 salpa, ulovljena kod ruševina starog Epiduara grada.
- 145 Mogao bi se čak i prirodnom bogatstvu diviti
 dubokoga dalmatinskog mora i raskošnim darovima prirode.
 Jer duboko u srcu stare stene skriva se školjka
 koju je postepeno slepila za kamen pena morska
 ili kapljica sočna, zatim se tečnost zgusnula,
- 150 primila životni oblik i ljuska se stvorila.
 Kako god bilo, grčki mornar čim okrenu brod
 u jadranske vode, zaneme od čuda videvši školjku
 neobičnu što podražava prstu i daje joj ime
 daktil. Priča se da od nje ništa bolje nema
 kad se od duge muke i teške bolesti pati,
 kad se ogadi hrana i snaga malakše ljudska.
 Brzo ona kao lek pri ruci u pomoć dođe i ne dopušta
 da bolest uzme maha, a snagu vraća.
 Tu je i divni zbor Nereida: beli Lopude,
- 160 plavi Mijete i dosad netaknuta Loguso,
 one po raskalašnim talasima ili igraju, ili u kosu
 oko vrata koral lomni i smaragd sjajni upleću.
 Tako bogata Pomona i Tetida moćna
 na zemlji plodove svoje nazmence dele.
- 165 I samo mesto bez plemenitih veština nije, tu je
 strogi Našimbene: on svu Atinu s Auzonijom meša,
 i od toga učitelja veselo vaša odjekuje škola.
 Akademija se stara u ilirske gradove seli.
 Otuda druga, nimalo lakša, briga za opšte dobro
- 170 senatore obuže, kako da izvesne nagrade u srebru i zlatu,
 odrede ljudima da bi mogli od tela ili da
 ozbiljne otklone bolesti ili da rane leče.
 I tako živo, s nagradom sigurnom za trud,
 stupaju u slavnu borbu lekarske arene
- 175 Flaminije Marije i Cezar slavnog umbrijskog roda.

¹³⁵ *Simplegade*. Dva malena kamanita ostrva na ulazu u trački Bosfor, po pričl su se uvek jedno o drugo udarala i razbijala sve što je htelo da prođe između njih, dok ih Orfejeva pesma (na pohodu Argonauta) nije smirila.

¹³⁶⁻¹⁴⁴ Razne vrste riba.

¹⁵³⁻¹⁵⁷ *Daktil* na grčkom znači prst; ovdje se misli na školjku prstac za koju se i danas veruje da podiže snagu.

¹⁵⁹ *Nereide* su kćeri dobroćudnog morskog starca Nereja i Doride. Sve su bile izvanredne lepote. Nisu imale nikakve druge dužnosti nego da vezu, pevaju, i igraju po talasima. U njihovoj sviti se odlikuju Amfitrita kojom se oženio Posejdon i Tetida koja se udala za smrtnika Peleja i rodila Ahileja, najvećeg helenskog junaka.

¹⁶⁰ *Logussa*. Verovatno greška umesto *Lagusta* = Lastovo.

¹⁶³ *Pomona*, rimska božica voća.

¹⁶⁴ *Našimbene*. Našimbene Našimbani, iz Ferara, rektor dubrovačke gimnazije. Humanist, napisao Komentar Kikeronovu delu *De inventione* i štampao ga 1564. u Veneciji; knjigu je posvetio dubrovačkom senatu.

Atinu s Auzonijom meša — tumači i grčku i rimsku kulturu.

¹⁶⁸ *Akademija*, dobila je ime po mestu gde su se u Atini sastajali Platon i njegovi učenici; to je bio gaj posvećen horoju Akademu. Kasnije se taj naziv koristi za učena društva.

¹⁷⁵ Svakako, Cezar Buzzerecharino de Pisauro, u Dubrovniku medicus phisicus 1552—1558 (Jeremić — Tadić II, 52).

- Oni mnoga ljudska bolesna i na smrt osuđena tela
otimaju Orku; u vode Stiksa već ređe ulaze
seni i brojne Libitina ne slavi trijumfe.
A s ove strane mladići odlični Baptista i Frano:
- 180 Baptista Eujanović i Frano od oca Etrurca.
Grozne oni svojom veštinom savladaju bolesti: gubu, crvenila,
prišteve razne, lišajeve i strašne poremećaje uma.
U njih mačeva nema nit se strela otrovom
natopljenih plaše; takve ljude, Podalirija i Mahaona,
- 185 pod kraljem Atridom, veliki proslavlja Homer.
Čovek koji bi s mržnjom nasrnuo na poroke, pokoleban
ljudski moral, iskvaren vek i pravičnim usplamteo gnevom,
izazvao suze i jecaje izmamio gorke — što je
već zdrava duha znak — i narode pozvao tamo
- 190 gde uzvišeni ide put vrline, i ubrzo doneo
božanski dah, prema zločinu mržnju i ljubav prema poštenju,
takvog je Antonije s auzonijskih obala nedavno doveo.
Odlična je roda, roditelju španskom obična
daje imena, od njega nema srećnijeg soja.
- 195 Brigama se ne muči niti se praznom zavarava nadom.
bogatstvo i vlasti prezire a zbog njih škrtac od zavisti gine.
Reći mi, Muzo, koje ljude slavni odgoji grad,
i koje umove, kako svetim običajima blistaju svi,
skladnu mi pesmu ispevaj, tebe dostojnu,
- 200 ako te za to zamolimo. Prvi se ističe Sevasto onaj,
slava retka u miru, po lepoti junak ugledan.
I Gundulić primer svih vrlina, zatim učeni
Mesije, čije čelo obalska maslina krasí.
I Prob i Lavrentije stariji i Marin,
- 205 zbog povredene noge nemoćan, rečitiji od Nestora iz Pila.
Pa Marije. O Mariju je dovoljno samo ime reći.
Ostalo ko ne zna: on u rimskim pesmama živi,
ali je, avaj, nemio etrurskim muzama.
Zatim Serafim blagi i čestiti Orsat
- 210 zaštitnik pravde i ljubitelj svega poštenog, Katon
vladarskog dalmatinskog roda! Nijedan vinovnik izvršena
zločina ne bi pod sudijom ovim ostao bez kazne,
niko čoveka ubio ne bi, ni izvršio krađu, ni
usudio se da noću izvrši niski zločin preljuje.

177 *Ork*, po rimskom verovanju to je demon smrti. Pojavio se najpre na pogrebnim slikama u etrurskim grobovima, kao div duga, kuštrave brade. Postepeno se izjednačio sa helenskim podzemnim bogovima. *Ork* je međutim, ostao živ u običnom latinskom govoru, dok su druga božanstva pripala naučnoj mitologiji.
Stiks. Vidi napomenu uz pesmu *O svojem Izgnanstvu*, st. 38 i 44.

178 *Libitina*, rimska božica koja ima dužnost da bdi nad obredima koji se priređuju mrtvacima. Imala je svoj hram u Rimu, tamo su se sastajali Libitinari, — priređivači pogrebnih svečanosti.

180 Po svoj prilici *Joannes Baptista Venucci*, lekar u Dubrovniku [Jeremić — Tadić, II, 53].

184 *Mahaon*, čuveni lekar božanskog poroka, Asklepijev sin, u trojanskom ratu (Hom. II, 11, 729; IV, 193, XI, 506; XIV, 2). *Podalirija*, drugi lekar u trojanskom ratu takođe Asklepijev sin (Hom. II, 11, 729; XI, 833).

185 *Atrid*. Agamemnon, vođa Ahajske vojske pod Trojom.

197 Svi epski pesnici, grčki i rimski, pozivali su u pomoć muze da bi im olakšale teški napor oko pesničkog stvaranja po ugledu na Homera. Uporedi stihove 254—259 ove pesme.

200 *Sebastus*, *Gundulić*, *Mesije*, *Prob*, *Lavrentije*, *Marin*, *Marije*, *Serafin*, *Orsat*, *Ambrozije*, *Vetaldae* i *Sorgius* — sve nepoznate ličnosti, neke pomenute pod izmišljenim, a neke pod stvarnim svojim imenima.

205 *Nestor iz Pila na Peloponezu*. Bio je mudar čovek koji je, po priči, živio trista godina i uvek davao pametne savete. Za njega Homer kaže da mu je s usta tekao govor slađi od meda (*Ilijada*, passim).

210 *Aluzija* na starog Katona koji je smatran oličjenjem strogog morala i poštenja.

- 215 Ozbiljan prestup bi uvek ista pratila kazna.
Ko ne zna Ambrozića rod, kome su nepoznata slavna dela
Getaldića kuće? Kojim jezikom Sorkočevića opevati valja?
Njega od ljudske buke daleko, dok se izvan grada šeta,
između mirisna lovora i mirtinih polja,
- 220 Odvlači ljubav u zelene vrtove Mudrosti nebeske.
Čvrsta ljubav za Mudrošću: zameniti je ne bi mogao ni ko bi mu
darove kraljevske dao, ni zlatonosni pesak Herma,
ni mirise koje u hramovima tromi Arapin pali,
ni kost slonovu ili školjke u Crvenom tražene moru.
- 225 Ovom bogatstvu težiti moramo, na kratki misleći vek.
Sve u propast juri: ostaje slavna vrlina.
Ko bi tebe prečutao, stari Ambuste? Kako bih
preko tvoje slave prešao, Crijeviću, kojem je oko hrama
najveća poverena briga, čiju svetu kosu mitra pritiska?
- 230 Pa ipak, neka od nas idu nesrećna sudbina i svirepi
bogovi; tebi već Parke retke prebiraju konce,
cilj ti je tako blizu smrti, prihvati životne radosti
dok je to moguće, poštovani starče, otrgni od smrti
ma koliko bilo što još ostade — ako ti je dosta slave,
- 235 ako si dovoljno stekao ime veštinom svojom izvrsnom.
Pa onda Ventijadi, kraljevski rod, odatle i Đurđevići
lozu na sve strane šire, njima onaj Privo
u počast sastavi pesmu za uvo prijatnu i nežnu!
Zahvalan pesniku Amalteu, pod njegovom zaštitom,
- 240 priča se, svoj Helikom često menjaju muze.
Nekada behu duhom složni i bratska srca
Mesije i otac Gučetića roda; pogledaj samo kako obojica
gotovo jednako život u vrlini provode: o, kad bi neki vetar južni
rasterao zlokobne oblake prema Jonskome moru! Među svima je
- 245 najbolji onaj Bundić što nedavno sa zapadnih pođe obala,
on je pio sa izvora Taha, njemu su odlično poznati
visoki bedemi Toleda, dok sam važne državne obavlja
poslove i poruke nosi kralju Filipu.
Njemu po brigama i kao vršnjak najbliži, dolazi
- 250 Tudišević kojem ponosno čelo i plemenito srce
neizmerno veliko nešto obećava. U kasnije doba
doći će dani da potvrde kako uzalud nije pevao
pesnik, neka sreća prati tako velik put!
Monaldovića, eto muze, vaše dike i nove slave.

222 *Pesak Herma*. Herma, zlatonosna reka u Libiji.

227 *Ambust*. nepoznata ličnost.

228 *Crijević*. Verovatno fra Toma Crijević, dominikanac, mrkansko-trebinjski biskup (1532—1541), zatim biskup stonski (1541—1550). Generalni vikar dubrovačkog nadbiskupa, za vreme Džovana Andela Medičija budućeg Pija IV, koji je nominalno bio dubrovački biskup ali u Dubrovnik nije ni došao. Umro 1564.

231 *Parke*. Vidi belešku *O svojem Izgnanstvu*, stih 73.

236 *Ventijadi* — nepoznat.

237 *Privo* — nepoznat.

239 *Amaltej*. Ivan Krstitelj Amalteo, sekretar Dubrovačke Republike, odličan pesnik i ugledni latinist. On je Našimbena doveo za rektora dubrovačke škole. Otišao u Rim gde je umro 1573. godine.

240 *Sarco* — ostalo neprevedeno.

245 *Bundić*. Andreja Damjanov Bundić, poslanik na španskom dvoru Filipa II (1560—1561).

246 *Tago (Talo)*, reka na Pirinejskom poluostrvu, na granici Nove-Kastilje i Aragona.

248 Španski kralj Filip II, sin cara Karla V, došao kao Filip I na portugalski presto.

250 *Tudišević* — nepoznati dubrovački plemić.

254 *Miho Monaldović (Monaldi)*, poznati dubrovački filozof i pesnik, prijatelj Didaka Pira, umro 1592. god. Njegova su glavna dela: *Rime*, Venecija, 1599; *Irene, ovvero della Bellezza; Dell' avere e della metafisica*, Venecija 1599.

- 255 Budite naklonjene (molim) mladiću i kuda god krene,
na putu mu pratiloci budite, jer put teškom uzbrdicom
vodi u strma bespuća aonskoga brega,
brega na kojem su staništa vaša, odakle bogatom žicom
izvor izvire i svetom vodom lice pesnika rosi.
- 260 On (čim mu u grudima usplamti božanska Febova
vatra) divne pesme izvodi na kitari lezbejskoj,
i peva da bi čuo, i što bi želeo da njegovo bude
ogigijski pevač Lin ili Eagrović, pesnik Orfej:
onako kako luzitanski labud u šumi Andrade
ili oko pasivnih reka dotle neslušanim pesmama
vazduh miluje: njegovo pevanje čulo je tevtonsko
primorje i radosno ga na obale Kaistra prenosil.
- 270 A jednako, da ovdje i onde pohvalu zaslužim; nisam
zaboravio Pavla: o, koliko u njemu osobina starijeg Pavla ima!
On je i sad živ, i lik takva građanina diše još uvek.
U Stefanu se ne divim samo lepoti, bogatstvu ili
pravu koje mu otac dade, mada su to božanski predivni
darovi, zajednički samo malom broju ljudi.
- 275 Čvrst karakter toga mladića, omiljeno ime
i poštenje, retka odanost i duh njegov časnim obrazovan
veštinama, sve to pesnika božanski nadahnuta traži,
i slavospev uzvišen na jeziku pijeidskih muza.
- 280 Eto Petra, eto srećnog Hijeronima; čvrsto se njega drži
sin pun poštovanja i ljubavi i talenta izvrsna,
naviknut ne manje da u hladu aonijskom boravi.
Neka nestanu svi što Amoru propisaše meru,
razoriše brak i drage zaloge ljubavi ružnim
okaljama sramom, koji bi kasnije moglo samo zlato da spere.
- 285 Kakve koristi od majke prirode, kakve od semena u svet
večito bacana, ako ljubav prihvati uzde i jaram,
i zarobljena obesne zakone trpi?
A ti, dečaće, rasti i velikom podražavaj ocu,

²⁵⁸ Aonski breg se nalazi u Bojotiji; aonske su muze koje borave na bojotskom bregu Helikonu.

²⁶³ Ogigijski pevač Lin. Postojali više legendi o Linu, ali je u svih zajednička crta o njegovoj izvrsnoj pevačkoj sposobnosti. Ovdje se misli na Tebansku legendu po kojoj je Lin bio sin Amfilijara i jedne muza: Uranije, Kaliope ili Terpsihore. Bio je odličan muzičar. Pronašao je mesto dotadašnje žlice od konca na liri, strunu od creva. Težio je da se nadmeće s Apolonom u pevačkoj veštini, ali ga, Apolon, rasrdivši se, ubije.

Mit o Orfeju je dosta mračan i pun simbola. Imao je izvesnog uticaja i na rano hrišćanstvo: Orfej je prikazivan u hrišćanskoj ikonografiji kao „Dobri pastir“. Bio je sin tračkog kralja Eagra i, najdosojanstenije među muzama, Kaliope. Orfej je vrstan pevač i muzičar. Njegovi su instrumenti lira i kitara koju je, kako kažu, sam pronasao. Znao je da peva tako nežne i umilne pesme da su divlje životinje postojale pitome, treperave šume trčale i blagi bivali najsvuraviji ljudi. Pesmom i svirkom umilostivio je podzemne bogove kad je tamo stizao da izbavi svoju ženu Euridiku. (Verg. Georg. IV, 453; Ovid. Metamorph. X, 1—77). Orfeja su na kraju rastregle Menade. — Orfizam je bio najrasprostranjenija misterijska religija počev od VII veka st. e.; od nje je hrišćanstvo preuzelo bezbroj pojedinosti (kazne u paklu i sl.).

²⁷⁴ Luzitanski labud. Misli se na Kamoinsá (Camoens) portugalskog pesnika (1925—1579). On je bio proteran iz domovine i dugo vremena lutao po svetu. U izgnanstvu je ispevao epopeju *Lusijada* u kojoj priča o portugalskoj slavi, o junačkim podvizima i otkriću Vaske de Game. U Lisabon se vratio 1569. god. i tu objavio svoju poemu. Umro je u bedi deset godina kasnije.

²⁶⁷ Kaister, reka u Miziji na kojoj leži grad Pergam.

²⁶⁷ — ²⁷⁰ Palacin, Franić, Pavle Stefan, Petar, Hijeronim — sve nepoznate ličnosti.

²⁷⁹ Pirejske muze, vidi napomenu uz pesmu *O gradu Raguzi*, stih 48.

²⁸³ Amor. U modernih pesnika, a ponekad u antičkim tekstovima, Afrodita i Eros, božanske personifikacije ljudskih osećanja, kao da imaju jednaka svojstva. Oni su, doduše, i majka i sin, simboli ljubavi, ali su u Grka njihove suštinske razlike bitno određene. Afrodita je božica fizičke ljubavi, a Eros bog osećanja i strasti.

- 290 i sebe iz nedostojna izvuci srama (ako ga ima).
Kuda ga umorna vučeš, Dragoviću? Ti nam Petre,
Kastora vraćaš: dok ti se brat zaslužio na Olimpu šeta.
Ali, zemlju obasja nova svetlost, odakle zvezda
vukući sjajni rep, čuvene znake plemenu dade.
- 295 Oprostite, divni mladić i sveta imena
junaka, ako se jedan koji ravan vašim precima nije,
ali duhom odličan, zločinom neokaljan,
novcu se on ne divi, dobro poznat Febovoj pećini,
ako među plemićk m krunama i zelenim bršljanom
- 300 ugledate Nala u slici hvale dostojnoj.
Nala brigom bogova, još kao dete, sa krila
slatke majke Uranija prihvatí, pouči ga
tajnim uzrocima sudbine i na visoko odnese nebo.
Otada njegov osta uzvišen duh i velike brige,
- 305 zašto je Venera blaga božica, zašto kraljevi i to
kraljevi čuveni u ratu, od Jupitera vode poreklo, a zašto,
naprotiv Kefejska devica strašnim ranama i smrću preti.
Odakle zemljotres i zašto strašni Orion izvlači
mač, zašto komete kraljevstva menjaju.
- 310 Ili zašto kod Kalpa na zapadu i krajnjih obala sveta,
nestalna Tetida nejednake oseća morske struje.
Onaj ko titulama dedova i likovima čadavim,
imanjem očinskim i prostranstvom njiva, izvršnu
odmerava sposobnost duha i plemenitu sudbinu:
- 315 pašće taj pred mojim sudom, makar žustri grmeo
Tulije i spor obiljem reči branio.
Hrabar je otac za mene onaj koji oplakuje smrt sina
svirepom otrgnuta sudbinom, o bogovi, o smrti,
o tugo, o majci u ranim godinama, ugrabljeni

²⁹² *Kastor*. Dioskuri (samo ime govori da su to Zevsovi sinovi), Kastor i Polideuk (Poluks) su tipični lakonski heroji ratnici koji su učestvovali u mnogim pohodima: sa Argonautima su išli da osvoje zlatno runo, na Kreti pobedili džina Tala s telom od bronce i dr. Najzad su, pošto su ukrali dve kćeri kralja Leukipa, našli smrt u tuči s njihovim rođacima Idom i Linkejem. Dioskuri su još bili zaštitnici mornara koji su ih prizivali kad bi se našli u opasnosti. Oni su im se javljali u vidu plamena: fizička pojava zvana oganj sv. Elma. U hrišćanstvu su njihovu ulogu preuzeli sv. Kuzman i Damjan.

³⁰⁰ *Nikola Nalješković (Nala)* rođen oko 1500 i živio do 1587; poznati renesansni pesnik, komediograf, matematičar i astronom. Svoje astronomsko delo *Dialog o sferama sveta (Dialogo sopra la sfera del mondo)*, štampano u Veneciji 1579. godine posvetio je dubrovačkom senatu.

³⁰³ *Muza Uranija*, muza astronomije.

³⁰⁶ *Kraljevi*. Već Homer kraljeve naziva božjim sinovima. Traga o tome ima još u stereotipnoj formuli prilikom donošenja kraljevskih i carskih ukaza (Mi, po volji Božjoj . . .). *Venera*, vrlo staro latinsko božanstvo, imala je svoje svetilište još u doba osnivanja Rima. (Venus Cloacina). Dugo je smatrana zaštitnicom vegetacije i vrtova. Od II veka st. e. polstovećuje se s grčkom Afroditom. Pleme Julija koje misli da vodi poreklo od Ajneja, uzima Veneru kao svojeg pretka (Verg. *Aenels*).

³⁰⁷ *Kefejska devica*. Kefej je bio etipski kralj. Žena mu je bila Kasiopeja, a kći Andromeda. Zbog svoje lude oholosti Kefej naučio na se gnev bogova. Da bi ih umilostivili, on i Kasiopeja im žrtvovaše svoju kćer. Nju ipak spase Persej i dobi obećanje od Zeusa da će je posle smrti staviti među zvezde. Sazvežđe Andromeda.

³⁰⁸ *Orion*, sazvežđe blizu ekvatora. Po jednoj tradiciji, Orion lovca gigantskog rasta (otuda mu atribut mač) ustrelí Apolon, jer je progonio njegovu majku Artemidu. Posle smrti, Zevs ga smesti među mnogobrojna zvezdana jata.

³⁰⁹ *Komete*. Postoji opšte verovanje da komete donose velike promene i nesreće u svetu.

³¹⁰ *Kalpa*, visok breg na Gibraltarskom moreuzu, jedan od tzv. Herkulovih stubova. *Krajnje obale sveta*. Stari su verovali da kraj sveta na zapadu označavaju Herkulovi stubovi, a na severu Tula (Ultima Thule).

³¹² Aluzija na rimski običaj čuvanja kipova predaka u atriju. Ti su kipovi ponekad bili počadali od starosti; nosili su ih u povorci prilikom sahrane.

³¹⁶ *Marko Tulije Kikeron* (106—43 st. e.), najveći govornik staroga Rima.

- 320 Baltazare, neka te složne sestre belim ljljanom
i rosnim cvećem pospu, a mi ćemo ispevati pesmu.
Tu nam u susret dolazi dobri Miscinije, a zatim Ludvig,
bogat i Ludvig, i ne manje izvrsna bogatstva
Lukarević iz slavnog roda tračkog Trifona.
- 325 Kažu da se oci postaraše za grad iznuren
bolešću bilo da je to bio božanski gnev ili je nesrećni
Jugo čestim kišama na zemlju gadnu doneo zimu
vlažnu, da su narodi iz susedne dovedeni
oblasti i njima, prema rodu i plemenu,
330 dodeljene kuće i jutra plodne zemlje.
Tada je Kotor stara dičila slava: odande krenuše
Buće, Probići, Lukarevići po oružju slavni,
njih primismo, a jednaka ostade slava prastarom rodu.
Zatim stigoše Petar, Atamas, lepi Banjije i onaj
335 mladić što po gradu Idumeji nadimak nosi.
Po lepoti dični Klimoni je kazuje da je tolikih
hiljada dostojan pratilac; on tek u prvu
ulazeći mladost već o krupnim razmišlja brigama,
i kao dečak počastima teži na koje su starci navikli,
340 slavan po dedu, slavan po hrabrosti svojeg velikog oca.
A ti, što Rodopskim lutaš planinama i besputnim
livadama — nikada bez likaonske slane,
kakve si statue, koje li pesme dostojan, Benešiću,
dok odano službu i obavezne prema domovini obavljáš poslove?
- 345 Pozdrav ti šaljem ma gde živeo; s tobom me vrlina
tvoja združila i srce Herkulovom čvrstom spojila vernošću.
Ako stihovima mojim možda neki predstoji vek,
neka ti on bude svedokh o mojoj dugoj ljubavi.
U međuvremenu, neka ti služi moja lira i moj Apolon,
350 neka oni tvoje veliko ime uznesu do zvezda.
Ja, zaista, ne smatram izmišljenom priču kako su mnogi
junaci izišli iz utrobe konja, koji u tihoj noći
strašan poraz i propast doneše Troji.
A to je ona grupa koja prevaru smisli i oružjem
355 štetu nanese: Itačanin lukavi, svirepi Epej,
krivokletni Sinon i Ojlej koji se bogovima ruga.
Čista vera i skromnost blaga lika koja
kraljevsku milost odaje, i, pre svega,
vera zasnovana na običaju svetom starih predaka.

320 - 336 *Baltazar, Miscinije, Ludvig, Buća, Lukarević, Petar, Atamas, Lepi Banjije, Klimoni je* — sve nepoznate ličnosti.

343 *Benešić*. Verovatno Matija Benešić, sin poznatog latinskog pesnika Damjana Benešića, dubrovački plemić, i sam dobar pesnik i filozof, Didakov zaštitnik (isp. Kerbler, o. c. 49—50; 109).

345 *Herkul*. Latinsko ime za Herakle. Pored Tezeja on je najveći opštehelenski legendarni junak. Bio je u službi kralja Euristeja i obavio dvanaest velikih junačkih dela (ubio Nemejsku hidru, pobio Stimfalske ptice, doveo Kerbera iz Hada, očistio Augljeve štale, itd.).

352 *Utroba konja*. Grci su deset godina opsedali Troju i s Trojancima vodili ljute okršaje s nejednakim uspehom. Troju su osvojili tek pošto lukavo smislise zaveru: krenuše jednog dana s lađama, kao da napuštaju bojište. Pred gradom, međutim, ostaviše ogromnog drvenog konja čija je utroba skrivala najbolje Ahajske junake. U velikoj radosti, kad videše da Heleni odlaze, i protiv volje sveštenika Laokoonta (Verg. Aen. II, 195—233), Trojanci uvukoše konja u grad. Preko noći Grci iziđu iz konja, otvore vrata svojim drugovima koji su se s lađama vratili i nastane veliki boj. Samo bekstvo spasе smrti Ajneju, jednog od sinova kralja Prijama, koji će kasnije doći u Italiju i postati praotac Rimljana.

355 *Itačanin lukavi* je Odisej kralj Itake koji je svojim lukavstvom odigrao presudnu ulogu u osvajanju Troje. On je nagovorio Sinona da *Trojance uveri u svoje poštene namere* i kao da gori od želje da se osveti Odiseju za sva zla koja mu je naneo. Sinon objasni Trojancima da konj predstavlja zavetni ahajski dar. Trojanci poveruju ovim pričama, pa uvuku konja u grad. Epej je po Odisejevom nagovoru sagradio konja. Ojlej je bio otac hrabrog Ajanta (Homer *Ilijada*, II, 727 i ss.).

- 360 održava našu zemlju daleko od zločina i nepravilne obmane.
Ona gostoljubivo prihvata kraljeve, begunce,
nesrećne zbog oteta prestola kad na njih
napadoše turska sila i Mehmed strašan po oružju.
Istinu pevam: oseti to borbeni Epir i obala,
- 365 pored koje spor i krila im polomivši, protiče Dunav.
A grad se naš postupkom ne hvali, već tiranina
besna pod oružjem, darom pridobija, ugovori sa njim
nagradu i opasnosti po rodni otkloni grad.
- 370 Gradića pak, dok uz neodlučne bogove iz rata u rat srlja,
pobednik uz pomoć Mrasa svlada, ne dopusti ipak da dugo robuje,
sklopi mir i oprostí junaku, a njegovu mu plemeniti
rod uz to dodeli domaće počasti.
Odatle nastade ime Gradića kuće, njena se slava
širi i sve do poznih unuka traje.
- 375 Pričaju isto tako, da su, kad Romul hrabri utočište
osnova, u jedan deo kraljevstva Sabinjani došli.
Tada još nije postojao hram od mermera parskog,
hram koji, kao zaštitnik otadžbinskog spasa, čuva
sveti Vlaho, blistajući sav od silnoga zlata.
- 380 On svojim građanima srećno pomaže, kad Jadran besni
i uzavrele diže talase, čuje on mornara kako
u pomoć zove i tada ga na sigurno mesto vraća.
Svete on zakone štiti, a goni Lutera koji
Furijama naoružan strašne pokreće
- 385 ratove; protiv njega poduhvatom smelim ustade
Buća i mladić prevari starca, natera ga da gundajućí
okrene leđa i pobeđen ode na rodni sever.
Ne manje sveti hram na susednoj obali
Idumej stariji čuva, a kad u borbu krete,
- 390 njemu se, neprijatelju, žustri odupre Kantabar,
otera ga sa toga mesta i obilatu se raduje plenu.
A svetog Vlahu odabrana opeva grupa mladića, sveštenik nad
oltarom njegovim bdi i pobožno određene obrede vrši,
usta mu zlatni izvor rečitosti božanskim
- 395 kapima puni i obilno nadahnjuje grudi.
Kalabrijska ga poslaše brda, a veliki mu Rim
slavu, čvrstinu duha dade i veliko znanje.

³⁶⁰ *Našu zemlju*. Stih pokazuje da se Didak već smatra pravim građaninom svoje nove otadžbine.

³⁶³ *Turska sila i Mehmed*. Mehmed II Osvajač (1451—1481), osvojio Srbiju 1459. godine.

³⁶⁴ *Epir*, pokrajina u severozapadnom delu Grčke.

³⁶⁶ *A grad naš*... Dubrovnik je svaku opasnost otklanjao veštom diplomatijom pri čemu je novac igrao veliku ulogu.

³⁶⁹ *Gradić*, neidentifikovana ličnost.

³⁷⁰ *Mart* je rimski bog rata. Izjednačen kasnije sa grčkim Arojem. Većina legendi, međutim, u kojima on ima kakvu ulogu u klasičnoj literaturi, samo je transpozicija grčkih mitova. Ljubav Marta i Venere koju opeva Lukretije u poemí svojeg epa *De rerum natura*, u stvari je isti motiv koji opeva Homer u *Odiseji* (VII), 306—343. *Mart* je sin Junone i Jupitera, ali Ovidije uvodi jednu interesantnu tradiciju (*Fast.*, V, 20) po kojoj je Marta rodila Junona bez Jupitera, zahvaljujući magičkom cvetu koji joj je pribavila božica Flora.

³⁷⁵ *Romul* (po legendi sin boga Marta i vestalke Reje Silvije, osnivač Rima) proglasio je novoosnovani grad azilom i na svečanost pozvao susede Sabinjane. Na dati znak, rimski mladići ugrabiše sve mlade devojke i oženíše se njima (u novoosnovanom gradu nije bilo žena). I ovde se jasno vidi Didakova želja da glorifikuje Rim i da Dubrovnik poredi sa njim.

³⁷⁷ *Perski mermer*. Na ostrvu Parosu vađen je čuveni beli mermer koji je upotrebljavan kao najskupoce-niji građevinski materijal.

³⁷⁹ *Vlaho* je domaći naziv za sv. Blaža (Blastus), patrona Dubrovnika i, po verovanju, iscalitelja bolesti grla. Njegova pomoć ljudima se ističe u stihovima 380—385.

³⁸³ *Luter Martin*, reformator (1483—1546). Protestantizam je uhvatio korena i u našim krajevima. Do Dubrovnika su, međutim, došli tek neki bledi tragovi.

³⁸⁴ *Furije (Erinije)*, vidi napomenu uz pesmu *O svojem izgnanstvu*, st. 35.

³⁹⁰ *Idumej*, Palestinac; Kantabar, Španac.

- Odrastao u takvom duhovnom poslu i besprekornom takvom poštenju, s njime će srećna Raguza kroz vekovi ići i njena će slava stajati uz rod koji će živeti večno.
- 400 A tebanske utvrde i visoki Korint,
junacima bogata Sparta i stara Mikena,
i nesrećna Kapua i još veće ime Atina,
i onaj što svet pokorivši, zakone zemljama dade,
- 405 moćni, bogati Rim s Kartaginom u hrabrosti takmac,
(šta ne bi dan i dugi vek uništiti mogli?)
sve to na nepoznatim mestima leži: tamo gde se visoke
kuće i kule sa zlatnim presijavahu vrhom,
jedva je moguće pomenuti njihovo ime: uzore samo orač,
- 410 i ne znajući, toliko spomenika ljudi i slavni gradova.
Jer bezumna želja za vlašću i slepa strast,
poljuljana vera i sujeta rođena u sreći,
bez ljubavi prema poštenom i časnom,
i zloćinska glad što sa bogatstvom raste,
- 415 odvратиše od nas zaštitu bogova, a najveća sreća
okrete se nazad i odjednom nestala.
Uzalud češ na suprot neumorno stavljati veštine, uzalud
um, uzalud oružje sve, surova svom snagom navaljuje sudbina.
Ovde nikakve takve nema sumnje: daleko neka je svaka
- 420 zavist, u čvor vijugavih zmija svezana.
Za mržnju nemamo razloga, a ni za nesreću.
Uzvišena harmonija vlada složnim građanima:
pravo je da se nadamo večnoj naklonosti bogova.
- 425 Ali čemu ja skromnom pesmom pokušavam da pojedine
obuhvatim stvari? Svakoga časa taj napor beskonačno
raste, makar o velikim govorio delima, još uvek preostaju
daleko veća, za pesnika ogroman trud, nedostižan snagama našim.
i tako se vraćam tamo, odakle maločas pođoh.
- 430 Uzbuden sam zalsta: ja koji u ranim godinama
granice otadžbine ostavih i krovove Ebore,
iz ljubavi prema slobodi i spreman bih da u tome
do bezumlja istrajem, pa makar reke unazad potekle,
nadam se da mogu boraviti daleko od vaših lepota.
- 435 A izgnanstvo je surova stvar, veoma surova zalsta,
makar da bogove uza se imaš, makar ti sudba, sva sudbina
povoljna bila i tvojim odgovarala željama,
bilo ko da si, ipak češ samo stranac biti: ako ti je
možda izletelo nešto nepovoljno, zna se, sva već naklonost
ode, ako si je i dugim stekao boravkom.
- 440 Stalno ti govore čistač il žena što svojim
telom traži zaradu, zašto ti stranče, već ne odlaziš?
ili, kuda ti, lako poštovan, odlaziš i naš ostavljaš grad?
Reći će, već dugo se zbog hrane mučimo, a nje je obično
ranije u izobilju bilo, dođe li kuga, jamačno, i tu sam
- 445 uzrok zla, dotrči radnik, kovač, čije je lice vrelim
umazano garom i kasapin umrljan krvlju zaklana
jarca, odmah sastavljaju glave i samim izrazom lica prete mi
smrću, — tada veseo odlaziš samo da bi šibanja nestalo.

⁶⁰¹ - 416 Svi slavni gradovi antike (Tebe, Korint, Sparta, Mikena, Kapua, Atina) u poređenju sa negdašnjom njihovom veličinom samo su ruševine. — Dlak misli da je to osveta i kazna bogova zbog njihove »hibris« i svakakvih mana koje izričito nabroja.

⁴¹⁸ Sudbina (Fortuna), može biti i dobra i zla. Taj božici neumitnosti bili su podložni bogovi, pa čak i sam Zevs. Zanimljivo je kako Platon na kraju X knjige svoje Države predstavlja Neumitnu Sudbinu (Ananke).

- Javljaju se, osim toga, i mnoge druge nevolje: ako bi
 450 klecavim korakom teška zbog siromaštva došla starost,
 i ako nikog ne bude ko bi siromaha težio:
 te istinske suze, taj neizrecivi bol, sve se u uzdahe
 pretvara i jadrnika teškim uništi brigama.
 Mene neka povedu primeri predaka,
 455 jer hoću da kosti daleko od rodnoga grada, u tuđinskim
 grobovima pokopam. Onaj što slavno ime kao prvi pobjednik
 po libijskom gradu steče, na obali Linterne školjke
 sakuplja, zaboravivši Hanibala i ratove mrske,
 isto tako bežeći od oružja nepobedenog Cezara,
 460 Apije na Eubeji izabra mesto da bi tamo stižao bes,
 i zaboravio izgubljene počasti svoje domovine.
 Zašto su tu potrebni stari anali? Sudbina u životu
 sve sebi dopušta, raduje se da je pobjednicom
 zovu i drsko se igra menjanjem ljudske sreće.
 465 A to je teško, reći ćeš, teško; i dok ja sam ponekad
 razmišljam da je greh optuživati ono što se trpeti mora,
 navikao sam da budem bedan. Ne optužuje uvek oštećena
 lađa Egejsko more; sudbina često za ruku vodi, smešeći se
 470 nezadovoljna zemljom ona nas među zvezde smešta,
 makar i protiv volje bogova; ako bi odbio da je pratiš,
 o jadniče, o bezumniče, ona vitla prepletenom
 kamdžijom, grabi te za kosu i baca u ponor Averno.
 Vidiš li kako Marijan proteran sa domaćeg ognjišta,
 475 veseo živi u prilikama teškim? Dragi prijatelj,
 u razgovoru prijatan, svakome mlo gost.
 On, tražeći svetlost od starca sa Kosa, mrak
 rasteruje i bolnima lekarsku pomoć pruža,
 ili Sokratovo traži bogatstvo, spava malo,
 480 plemenito delo poverava spisu, ni pozna starost
 ne odvaja ga od odanosti muzama i omiljenom radu.
 To mu pruža utehu za izgubljenom otadžbinom, sa sobom
 on nosi sva dobra koja nijedan neprijatelj, ma kako divalj bio,
 nijedan dan, ne bi odneti mogli. Vidiš li onog
 485 viteza slavne etrurske krvi, od kojeg nedavno italska
 i galska zemlja neobičnu ratnu osetiše vrevu,
 dok kraljeve i kraljevstva ruši, dok žalosne priprema
 ratove, da bi se kao izgnanik vratio na mesto predaka.
 Oseti on da su protiv njega bogovi, jer ga dimljiva sprava,
 490 natera da bez daha siđe u senku
 Tibra, nedaleko svakako od izvora Numicija,
 (Ezop, ljubitelj istine u svemu, u tome nije pouzdan).

⁴⁵⁶ *Pobjednik*. Misli se na Skipiona Afrikanca koji je taj nadimak dobio, kad je pobedio Hanibala kod libijskog grada Zama 202. god. st. e. Pored reke Linterne u Kampaniji, Skiplion je imao vilu gde je provodio starost. Umro je 183. god. st. e.

⁴⁵⁹ *Hanibal*, najveći protivnik Rima, kartaginski vojskovođa, pobjednik u mnogim bitkama u II punskom ratu (218 i 201).

⁴⁶⁰ *Apije (Klaudije Pulher)* bio je u građanskom ratu pristalica Pompeja i trijumfira. Pošto je međutim, Kajsar, pobedio, sklonio se na Eubeju.

⁴⁷³ *Avernsko jezero* nalazi se u Kampaniji, nedaleko od Kuma. Njegova su isparenja bila tako otrovna da ga ptice nisu mogle preleteti (otuda mu i ime). Po legendi tu je bio jedan od ulaza u podzemni svet.

⁴⁷⁵ *Marijan*, nidentifikovano lice.

⁴⁷⁷ *Starac sa Kose*. Hipokrat (V vek) i njegova škola koja vodi poreklo od Asklepija (Eskulapa), boga zaštitnika lekara.

⁴⁹¹ *Numicija*, rečica u Latiju.

Quæq; auri scelerata fames auget habendo,
Auctere Deum tutelam, & maxima rerum
Abscessit fortuna retro, & collapsa repente est.
Frustra artes, frustrum ingenium, frustra omnia tela
Impiger opponas, urget uis efferata fati.
Nulli hic suspitio talis. procul omnis abesto
Inuidia in nodum: tortos innexa colubros.
Non odij causas, nec causas cladis habemus.
Alta per unanimes regnat concordia ciues.
Et sperare Deos fas longa in secula secundos.
Sed quid ego exiguo comprehendere singula uersu
Conor? in immensum crescit labor omnibus horis,
Et cum magna loquar longe maiora supersunt,
Ingens uatis opus, nostris neq; uiribus equum.
Ergo illuc, unde egressus paulo ante reuertor.
Commoueor sane. uerum primoribus annis
Qui patriæ fines, Eboræ qui tecta reliqui,
Libertatis amans, & in hoc insaniam ad usq;
Perdurare paratus, eant uel flumina retro,
Delitijs spero uestris me posse carere.
Atqui res dura exilium. durissima sane.

Namq; licet superos habeas, atq; omnia fata,
 Fata secunda, tuis & respondentia uotis,
 Quisquis eris, tamen hospes eris. si quid minus
 Exciderit fortasse tibi, iam scilicet omnis (apre
 Gratia abis, si quam longo collegeris usu.
 Continuo fullo, vel qua sibi corpore questum
 Procurat mulier, quin tu peregrine facestis?
 Aut quò dignus abis? & nostrā deseris urbem?
 Iandudum annonā premimur, quæ laxa solebat
 Esse prius, mirum ueniet nisi pestis, & ipse
 Causa mali, accurrit cerdo, & candente fauilla
 Oblitus ora faber, casq; cruentus ab hyrcō
 Lanio, coniungunt capita, & simul ore minatur
 Exitium, latatus abis, quòd verbera cessent.
 Multaq; præterea surgunt incommoda. quòd si
 Paupertate grauis cursu fallente senectus
 Accedat, nec sit, qui consoletur egentem:
 Hæc uera lacryma, dolor hic extremus in omnes
 Transcendit gemitus, & curis conficit agrum.
 Sed me maiorum moueant exempla uolentem
 Vrbe procul patria peregrinis ossa sepulchris

- Tu je rasla topola i širila ogromne grane u vazduh,
a korenom dopirala do donjega sveta.
- 495 Blizu nje beše (samo tamo niče) obična
trska, navikla da se barskom vodom hrani.
Topola joj reče: »Zar te od svetih njiva nije stid i sramota
što si došla ovde? Ti, koja bez ikakve koristi rasteš!
Hlada stoci ne pružaš, niti si putniku svojim lepim lišćem
- 500 draga, niti mu snagu za dalji napor vraćaš.
Dugo osim toga ni pripeku ni hladnoću podneti ne bi
mogla, a čak je i najduži život za tebe kratak.
Ona će na to: »Onaj što htjede da na ovom svetu niknem,
bilo Bog, bilo ko od krvi kozonoga roda,
- 505 vodi on brigu (makar kakva bila) o mojoj sreći.
A tebi (avaj, ne znaš ti ni sudbinu ni svoju budućnost)
predstoji težak dan koji će tebe, lepotice, i tvoje grane
i divno ukrasno lišće, oboriti na zemlju.
Tada ti nekorisna pesnikova trska neće pružiti pomoć-.
- 510 Reče to ona, a sa severnog pola hučeći vetar
po zemlji poleže: tutanj oseti morskí val,
šibane ječe šume, ne mogu izdržati
ni kuće ni visoki hramovi božji, topola stoji
i pribira snage, ali uzalud, jer besnim vihorom pokošena
- 515 pade i za sobom, jadrnica, veliku ostavi pustoš.
A trska, kako iz daleka ugleda neprijatelja koji dolazi,
lišće po navici opusti, u lice mu se nasmeši,
pa izdržavši opasnost svu, podiže glavu, i
kao pobednik ostari u bari travom obrasloj.
- 520 Čemu mnoge reči? Sudbini treba da se pokori
Pametan čovek koji ne želi da njena igračka bude.

*Consenuit victrix herbose in sede paludis.
Sed quid opus multis? fortuna cedat oportet
Qui sapit, & non vult fortuna ludus haberi.*

*M V S O N I I C R E M O -
N E N S I S E P I T A P H I V M.*

*Iam moriens, iam mutus olor, iam deside lingua,
Hinc iaceat, niueis fama inde superuolet alis.
Nulla magis nostrū deceant monumēta poetam.
Cum sileat dulcis Musonius, illa loquatur.*

F I N I S.

F E R R A R I A E.

*Apud Valentem Paniziam Mantuanum,
Ducalem Typographum.*

M D L X I I I.

S u m m a r y

Darinka NEVENIĆ — GRABOVAC

SELECTED POEMS OF DIDACUS PYRRHUS

After his banishment from Spain, the poet and versifier of the 16th century, Didak Pir (Jacob Flavius, Isaiah Cohen) lived and worked at Dubrovnik. By his important works he attracted in the last sixty years the attention of our scholars: Djuro Kerbler, Jorjo Tadić and Petar Kolendić. They published everything that has been already known of Didak Pir and in their reserach work carried out in Italian towns and in Dubrovnik they discovered forgotten poems and the data concerning his life, enriching and throwing thereby a better light on his work as a whole.

The poem *To Paul (ad Paulum)* and other, here for the first time translated poetries into our language represent partly Pir's creation in Dubrovnik. While other poetries of his have so far been dealt with to a certain extent, the poem *To Paul*, though printed at one time, remained up to the present day unknown to the Yugoslav public.

In the poem *To Paul* the poet praises the independence and freedom of the Republic of Dubrovnik, the abundance of its material goods and its natural beauties, holding always in the focus the nobility of Dubrovnik. Through the poem shows Pir's great erudition and his knowledge of conditions of the whole of cultural Europe. All this matter is sung with love and consideration for the folk of Dubrovnik, cast into the verses of the poet, who, in markedly elegiacal tones presents a whole range of feelings: he sings in a bright and intimate manner of his friends, with pride of his poetical work, he becomes sad when he thinks of old age, he feels nostalgia and melancholy for his beloved native country and he feels very unhappy as an outcast and foreigner. In many a verse of this long and beautiful poem there is to be felt the restlessness of the homeless individual, condemned by the hard fate of his nation to wander for ever without home and hearth.

Pir enriches the beauty of his poetic expression by the antique epical technique and by selected mythological traditions which raises both scientific and poetic level of the poem and makes it various and interesting.